P. RAMI

LIBRI DUO DE VERIS SONIS LITERARUM & ſyllabarum, é ſcholis Grammaticis, primi ab authore recogniti & locupletati.

PARISIIS,

Apud Andream Wechelum.

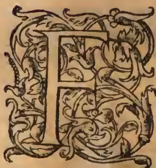
1564.

Cum privilegio Regis.

P. RAMI PRÆFATIO IN SCHOLAS Grammaticas.

REQUENTIA hæc tanta (Aud.) quantam, vel florentiſſimis Academiæ temporibus, animadvertiſſe nō memini, admirationem veſtram tacita mihi ſignificat, quid cauſſæ ſit quamobrem Regius eloquentiæ & Philoſophiæ profeſſor, res adhuc in oratoribus & philoſophis graves ſecutus, tandem ad puerilem Grammaticæ artis conſiderationem deſcenderim: verùm ſi vel hominum qui idem fecerint, ſplendorem ac dignitatem, vel facti ipſius cauſſam facultatemque æquo & attento animo reputare mecum volueritis: intelligetis profectò non ludicram puerorū luſionem neſcio quam induci, ſed ſummorum & in literis facilè principum hominum honeſtiſſimū exem-

plum revocari, ſtatuetiſque, comparatis rebus & diligenter animadverſis, receptæ profeſſionis munere alienum nihil á me ſuſcipi. Etenim quos & quantos in utraque lingua viros arbitramur Grammaticæ artis magiſtros extitiſſe? Græcia nempe philoſophos imprimis Platonẽ & Ariſtotelem, deinceps innumerabiles alios extulit. Platonis tempore Grammatica nihil aliud admodũ fuit, quàm literas legere & ſcribere. At in Philebo videmus á Platone tractatum, qua via deceret literarum doctrinam inſtitui: nec Cratylo ejuſdem philoſophi dialogo ſingulari, aliud quàm Grammaticum argumentum diſputatum eſt, quippe qua ratione nomina rebus eſſent impoſita. Ariſtoteles ultra Platonis initia progreſſus, genera quæ primis elementis efficerentur, comprehendit, cõprehenſaque poſteritati mandavit. Theodectes Ariſtotelem magiſtrum imitatus eſt, ingeniumque in Grãmaticis ſtudiis exercuit, adeoque philoſophus uterque Grammaticæ artis velut inventor aut certé imprimis author á Quintiliano efficitur. Sic enim ait lib.1.ca.4. Ariſtoteles quoque atque Theodectes verba modó & nomina & convinctiones tradiderunt, videlicet quod in verbis vim ſermonis, in nominibus materiã (quia alterum eſt quod loquimur, alterum de quo loquimur) in convinctionibus autem, rerum complexum eſſe judicaverunt, quas cõjunctiones á pleriſque dici ſcio. ſed hæc videtur ex συνδέσμῳ magis propria tranſlatio. Hæc igitur de Ariſto-

Ariſtotele & Theodecte Quintilianus. Paulatim á cæteris philoſophis maximeque Stoicis Grãmatica res augeri atque amplificari cœpta eſt, unde intelligimus literarum ſtudium apud Græcos in eo laudis & dignitatis loco fuiſſe, ut ſummi philoſophi hujus artis commendatione, nominis ſui famam memoriáque poſteris gratam eſſe voluerint. Quid Romani? quo numero quóve loco Grammaticam habuere? Grammatica olim (ait Suetonius in libello de claris Grãmaticis) Romæ ne in uſu quidem, nedũ in honore ullo erat, rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum civitate, necdũ magnopere liberalibus diſciplinis vacante. Initium quoque ejus mediocre extitit: ſiquidem antiquiſſimi doctorum quidam & poëtæ & oratores ſemigræci erant. Livium & Ennium dico, quos utraque lingua domi foriſque docuiſſe adnotum eſt. Nihil ampliús quám græcé interpretabantur: ac ſi quid latiné ipſi compoſuiſſent, prælegebant. Primus igitur (quantum opinamur) ſtudium Grammaticæ in urbem intulit Crates Mallotes Ariſtarchi æqualis, qui miſſus ad Senatum ab Attalo rege inter ſecundum ac tertium bellum Punicum ſub ipſam Ennii mortem, cúm in regione Palatii prolapſus in cloacæ foramen crus fregiſſet, per omne legationis ſimul & valetudinis tempus plurimas ἀκροάσεις ſubinde fecit, aſſidueque diſſeruit, ac noſtris exemplo fuit ad imitandum. Denique magis ac magis (ait idem) & gratia & cura artis increvit, ut ne clariſſimi qui-

dem viri abſtinuerint,quo minùs & ipſi aliquid de ea ſcriberent,utque temporibus quibuſdam ſuper XX.celebres ſcholæ fuiſſe in urbe tradã-tur. Hæc Suetonius. Hi veró clariſſimi viri qui tantúm proponuntur, nominatim non appellantur,fuere (ut ex hiſtoria percipi poteſt) M. Terentius Varro, M. Tullius Cicero, C. Julius Cæſar. Doctiſſimus undecũque Varro cúm pleraque alia, tum præcipué Grãmaticum hoc argumentum, quatuor & viginti libris explicaverat: ſex adhuc licet mutilati, attamen ex eo numero libri ſuperant, unde poteſt univerſæ commentationis ſumma perſpici. Eſt enim ſeptimi initio tranſitio poſita, quæ partes omnes oſtendit, ubi ſic Varro loquitur: Quom oratio natura tripertita eſſet, ut ſuperioribus libreis oſtendi, ejus prima pars quemadmodum vocabula rebus eſſent impoſita, ſecũda quo pacto de heis declinata in diſcrimina ierunt, tertia ut ea inter ſe ratione conjuncta ſententiam efferant: prima parte expoſita, de ſecunda incipiam hinc. Hæc partitio indicat triplicem linguæ latinæ doctrinam á Varrone deſcriptam eſſe, Etymologiam, Analogiam & Syntaxim. Etymologia ſex primis tradebatur, Analogia ſex proximis, reliquis duodecim Syntaxis. duodecim nempe libri in ſingularum vocum origine & proportione, id eſt, in Etymologia, cujus pars eſt ſingularum vocum Analogia: duodecim in earũ conſtructione verſabãtur. Sed Etymologiæ doctrina qualis fuerit ſimili tranſitione, initio quarti

libri

libri declaratur. Sic autem loquitur Varro, Quemadmodũ vocabula essent imposita rebus in lingua latina, sex libreis exponere institui: De his, treis ante hũc feci quos Septimio misi, in quibus est de disciplina quã vocãt ἐτυμολογικὴν quæ contra eam dicerentur, volumine primo: quæ pro ea, secũdo: quæ de ea, tertio. In heis ad te scribã á quibus rebus imposita sint vocabula in lingua latina: & ea quæ sunt in consuetudine apud poëtas. Tres igitur primi libri academicã disputationẽ εἰς ἑκάτερον habuere, é libris Grammaticorum Aristophanis, Apollodori, Antipatri, Cratis. Primus Etymologiã labefactabat, secundus cõtrá defendebat, tertius tanquam controversiæ judex & disceptator erat. Hi libri periere, tres proximi propagines Etymologiæ tractarunt: quartus interpretatur nomina locorũ, quintus nomina temporum, sextus poëtarum. Deinceps analogia similem philosophiam habuit é libris Aristarchi & Chrysippi: septimus oppugnator analogiæ fuit, octavus defensor, nonus definitor. Tres reliqui, quorum nihil restat, propagines analogiæ in flexionibus nominum & verborũ continebant. Tertiæ partis argumẽtum de copia verborũ & poëmatis deinceps agebatur, quæ pars magno latinæ linguæ detrimento prorsus interiit. Ergo talis Grammatica Varronis fuit. Quid Tullius? Artis hujus (ait Quintilianus lib. 1. cap. 7.) diligẽtissimus fuit, & in filio (ut ex epistolis apparet) certé loquendi usquequaque asper quoque exactor:

imó veró in prima elocutionis parte ſtatuebat, ut percipitur oratorio 3. in præceptis latinitatis. Mirabile fortaſſe fuerit hos principes tantis opibus tantaque in Repub. dignitate Grammaticæ artis magiſtros fuiſſe. Sed de Cæſare multó mirabilius, qui duos de Analogia libros ad Ciceronem in ſummo bellorum civilium ardore conſcripſerit: qua de re ſic in Bruto Atticus cum Cicerone, deinde cum Bruto loquitur: Quinetiam in maximis occupationibus cúm ad te ipſum (inquit) de ratione latiné loquendi accuratiſſimé ſcripſerit, primoque in libro dixerit verborum delectum originem eſſe eloquentiæ, tribueritque mi Brute huic noſtro, qui me de illo maluit, quám ſe dicere, laudem ſingularem. Nam ſcripſit his verbis cúm hunc nomine eſſet affatus. Ac ſi cogitata, præclaré eloqui poſſent, nonnulli ſtudio & uſu elaboraverunt: cujus te pené principẽ copiæ atque inventorẽ bene de nomine ac dignitate populi Rom. meritum eſſe exiſtimare debemus, hunc facilé & quotidianum noviſſe ſermonem, nunc pro relicto eſt habendum. Atque hæc in Bruto, unde intelligimus, ab Attico Cæſaris grammaticũ ſtudium commendari, unaque Cæſarianam Ciceronianæ Grammaticæ laudem celebrari. Sed ibidem à Bruto etiam magnificentiús augetur. Tum Brutus, Amicé hercule (inquit) & magnificé te laudatũ puto, quem non ſolúm principem atque inventorem copiæ dixerit, quæ erat magna laus, ſed etiã bene meritum de populi

puli Romani nomine & dignitate. Quo enim uno vincebamur á victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certé nobis cum illis communicatũ. Hanc autem (inquit) gloriam testimoniũque Cæsaris tuæ quidem supplicationi non solúm, sed triumphis multorum antepono. His igitur exemplis perspicimus (Aud.) tam honorificũ literarum studiũ Varroni, Ciceroni, Cæsari visum esse, ut iis honoribus (quos in Repub. amplissimos essent assecuti) ampliorem quendam é Grammaticæ artis illustratione sibi proponerent. Grammaticam igitur tantorum principũ gloriam similibus studiis æmulati sunt Didymus, Palemo, Terentianus, Quintilianus, Plinius, Celsus, Marcellus, Censorinus, Macer, Gellius, Probus, Donatus, Papyrianus, Priscianus, atque innumerabiles alii. Sed præclarissima hominũ ingenia in Grãmaticis studiis elaboraverint: caussam laboris rationemque considerare, majús fortasse atque optabiliús fuerit. Facultatem igitur Grammatici hujus operis efficiendi subducamus. Logicas faciendæ artis leges é materia artis, é forma artis repetamus, qualis Grammaticæ artis materia, qualis forma summis illis Grammaticæ doctoribus proposita fuerit. Istas veró caussas Aristoteles Analyticis libris explicavit: hunc itaque philosophum audiamus. Materies (inquit) omnibus artibus propria certaque subjecta est, quam concessu omnium consensuque sibi sumunt, nec alio sibi demõstrationis genere vendicant. Talis Arith-

meticæ materia numerus eſt, Geometriæ magnitudo, talis etiam Grammaticæ ſermo, græcæ græcus, latinæ latinus. Proponitque Grammatica ſibi populum qui certo ſermone omnibuſque popularibus familiari ac noto utatur. tum ſermonis, quia varius uſus eſſe poſſit, apud alios legitimus, contrarius apud alios, Grammaticam deſcripturus, rectum tantúm & laudabilem uſum ſeliget: neque quomodolibet loquendi artem faciet (id enim ſine arte fieret) ſed recté & puré, id eſt, bene loquendi. Ergo ad legitimum verumque ſermonis uſum præceptis & regulis é propoſita materia ſeligendum, tres artificioſæ materiæ notas Ariſtoteles tradit, κατὰ παντὸς, καθ᾽ αὑτὸ, καθόλου πρῶτον, unde theorema catholicum artis ac doctrinæ loco dignum intelligatur. Prima nota præceptiones artis Grammaticæ, non ſolúm veræ, ſed omninó neceſſarioque veræ eſſe debebunt. Itaque ſi quid fallacibus & captioſis Grammaticorum placitis & opinionibus teneatur, id in iſta materia illegitimũ erit, nec ad Grammatici operis fabricam adhibendum. Infinitæ Grammaticorum contradictiones ſunt, quæ veræ ſimul eſſe non poſſunt. Plerique feré omnes commentitiis exemplis & á ſeſe confictis ſunt contenti, exemplorum ex idoneis authoribus demonſtrationem nullam adferunt: Ac ſi qui attulerint, é ſacris literis aut é profanis nihilo elegantioribus petiverunt. qui diligentiores fuerunt, é poëtis feré ſumpſerunt, qui

tamen (ait Varro) lineas impuné transiliunt, quosque ideó Antonius apud Ciceronem non attingit, ut aliena lingua locutos: Itaque Quintilianus recté ait, á poëtis sermonis authoritatem peti non posse. Paucissimi ad Terentium, Cæsarem, Ciceronem respexere, atque interdum vitiosis exemplaribus inducti, falsa nobis authorum testimonia produxerunt. Quare si quis Aristotelem audire voluerit, ad Grammaticam artem construendum, Grammatici propemodum nihil nisi problemata proponant, quæ tu laboriosa usus obseruatione consideres, vera demonstres, aut falsa convincas. Id igitur primúm in seligendis Grammaticæ materiæ præceptis Aristoteleum signum erit, ut nihil præcipiatur nisi κατὰ παντὸς. Secundum artificiosæ materiæ Aristoteleum signum est καθ' αὑτὸ, quo multó plus exigitur quám primo: vt enim sit aliquid in arte per se, non satis est verum esse necessarioque verum, sed homogeneum ac penitus cognatum debet esse. Aristotelis exempla hac in re mathematica sunt, In Arithmetica de magnitudine dicere (ait) est ἀνάριθμον, In Geometria de numero præcipere est ἀγεωμέτρικον: Itaque si quid in Grammatica præter illum sermonis usum fuerit, per se non erit. Tota feré Grammatica significationibus vocum referta est propriarum, appellativarum, possessivarum, derivativarum, denominativarum, patronimicarum, verbalium, participalium, adverbialium: sic in

verbi doctrina formæ & genera ſignificationũ, inchoativæ, frequentativæ, meditativæ maximam partem occupant: de reliquis orationis partibus ultra ſignificationes nihil feré præcipitur. At materies Grammaticæ eſt ſermo popularis & patrius, id eſt, ſignificationibus notus, nec Grammatica ſignificationes vocabulorum, ſed uſum docẽdum ſuſcipit ex iis quidem non quæ ſignificantur, ſed quæ adſignificantur, ut ſunt numeri, genera, gradus, caſus, perſonæ, tempora, aut é vocũ ipſarum finibus, unde nempe nominum declinationes, verborum conjugationes informandæ ſunt: tota denique iſta ſignificationum materia ad Ariſtotelis legem illegitima erit. De Rhetoricis tropis & figuris Grammatici quidam in Grammatica præcepere: Id non eſt καθ' αὑτὸ dicet Ariſtoteles: in Rhethorica præcipiatur. Quintilianus Grammaticæ partẽ fecit hiſtoricen in explicandis poëtis. Diomedes eum ſequitur. At ſi poëmate mores, numeri, res naturales contineantur, utrum potiús ad Grammaticam explicatio talis, quám ad Ethicam, Arithmeticam, Phyſicam pertinebit? Tertium artificioſæ materiæ ſignum eſt καθ' ὅλου πρῶτον, univerſaliter primum, cúm artis regulæ ſint ita propriæ, ut generalia non ſpeciatim, nec ſpecialia generatim, ſed generalia generatim & ſemel, ſpecialia ſpeciatim & ſæpiús doceantur. Ariſtotelis exempla, hı̄c etiã mathematica ſunt, Tres angulos duobus rectis pares eſſe, trianguli communis & generalis affectio eſt: itaque genera-

neraliter & ſemel præcipienda. Si quis per ſpecies æquilaterum, æquicrurum, varium, demonſtrare contenderit, ſophiſticé demonſtrabit (ait Ariſtoteles) Nónne (inquies) κατὰ παντὸς, nonne καθ' αὑτὸ, ſané neceſſarió & per ſe id erit: at καθόλου πρῶτον non erit. Quid habet igitur ea res vitii? τωυτολογίαν (ait Ariſtoteles) tortuoſam: tres enim doctrinas pro una faciet. Id generaliter explicatum etiam per ſpecies ſubjectas intelligeretur. Quare veré quidem illud doceretur, ſed impropríé, ſed incommodé, ſed obſcuré. Quid igitur eſt in Grãmaticis regulis nõ καθόλου πρῶτον? Grammaticæ partes duæ ſunt, prima in ſingulis vocibus, ſecunda in conjunctis. unius illius partis una doctrina eſſe debebat, quæ vocum ſingularum proprietates explicaret: At á Grammaticis tres ſeparatæ ſunt, Etymologia, Proſodia, Orthographia: Id igitur καθόλου πρῶτον non eſt. Secundó præceptum de ſpecie & figura generale eſt & omnium vocum commune: quæri enim poteſt de quavis voce ſitne primitiva an derivativa, ſimplex an compoſita: id igitur generaliter & ſemel doceri debuit. At præceptum de ſpecie & figura in omni dictionis ſpecie in nomine, in verbo & cæteris repetitur: Id igitur Ariſtoteles catholicum eſſe pernegaret. Ariſtoteles vocis genera duo κατηγόρημα καὶ σύνδεσμον: κατηγορήματος ſpecies duas nomen & verbum fecerat: & recté. At Grammatici pro duobus generibus eorũque binis partibus alii quinque, alii ſeptem, plerique feré omnes octo, non-

nulli decem fecerunt: At (inquiet Aristoteles) generalia generaliter explicanda sunt. Analogia declinationum & generum in pronominibus & participiis nulla specialis est: tota est generalis. Præpositiones & interjectiones, sicut adverbia sunt velut adjectiva, singularum vocũ: Sunto igitur genera duo, κατηγόρημα καὶ σύνδεσμος, Categorematis species sunto nomen & verbũ, συνδέσμου adverbium & conjunctio, cæteræque Grammaticæ artis regulæ ad istam legem καθόλου πρώτων sunto. Hæc Aristotelea sunt (Aud.) artificiosæ materiæ signa, κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ, καθόλου πρώτων, quibus consentanea Grammaticæ regula pro legitima sit habenda, dissentanea reiicienda. Ac quamvis regula Grammaticæ rara ad istã legem catholica reperiri possit, cúm anomaliã aliquam patiatur, attamen cúm analogiæ suam anomaliam subjeceris, tum denique id totum catholicũ erit. Sed optemus Apolline aliquo propitio istam nobis electam & explicatã esse Grammaticarũ regularum materiam: quónam tãdem ordine nobis informanda erit? Logicam etiam hic Aristotelis legem audiamus, ut usu atque exercitatione difficillimam, sic præcepto omnium brevissimam & clarissimam, *Natura prius præcedat, posterius sequatur*. Ac quoniam gradus hic etiã sunt, γενικώτατον & natura primũ primo loco, ὑπάλληλα & intermedia medio, εἰδικώτατα & infima infimo loco statuãtur. Hæc artis legitimo ordine cõstructæ forma, hæc collocatio est. Si quid igitur in Grãmaticis præceptis natu-

ra prius posteriore, aut posterius priore loco est, perversé & præposteré collocatum est. Dictionis natura prior est, posterior orationis: Dictionis igitur etymologia, prosodia, orthographia anté dicéda est, deinde orationis compositio & constructio. At ὕστερον πρότερον, post syntaxim de prosodia & orthographia vulgó præcipitur. Id methodicum esse Aristoteles nequaquam judicaret. Declinationis in nomine differentia specialem generum differétiam indicat: at generum specialis etiam doctrina præponitur, declinationum sequitur. ὕστερον πρότερον Aristoteles id appellaret. Deniq; si quod est in tota Grammatica præceptum, id est omnino ad Aristoteleã artificiosæ formæ regulam revocãdum. Ad rationé etiã instituendæ artis attinet sermonis facilitas, sive é Grãmatica sive etiã é Rhetorica repetatur: ut orationis specie quã facillima, unũquodque præceptũ proponatur, & sic veteres illi Grãmatici de quibus locuti sumus soluta oratione regulas artis exposuerãt. Recentiores versibus cõplexi sunt, non dico quám rusticé & inepté, sed certé nimis obscuré, ac plerũque ne obscuré quidé quod opus esset exprimentibus: ut prosa interpres necessarió adderetur ad explicandum, vel explendum quod versus dicere nequisset. Num igitur commodiús fuerat artem prosa comprehendere, cúm versus nec omnia cõplecti possit, & ea ipsa quæ cõplectitur, prosa deinde explicanda sint? Quare cúm in artibus instituendis perspicuitas doctrinæ præcipué

requiratur,obſcuritas iſtorum carminum præſertim ineptorum & ſemilatinorum rejicienda eſt,& quàm facillima clariſſimaque fieri poterit oratione, præceptum unumquodque ponēdum:natura prius priore loco,poſterius,poſteriore. Hæc Ariſtotelea formandæ artis forma eſt,præcepto,ut dixi,facillima,opere atque exemplo difficillima.Etenim,ſi frequētiſſima ampliſſimæ civitatis hujus multitudo univerſa in novam aliquam deducta colonia civitatē transferenda eſſet, atque hac philoſophica lege & tanquam Platonis præſcripto regionibus,vicis, domiciliis dividenda,quantus labor, quantum opus id eſſe videretur?Sacerdotibus ad templū, judicibus ad forum, militibus ad muros locus aſſignādus,mercatoribus item & opificibus ſua regiò diſtinguenda eſſet.Atque hæc partitio tātúm prima.Sunt enim ſacerdotum,judicum,militum & reliquorum generum varii gradus,ſinguliſque ordo ſuus honorque ſervandus. Attamen in tanta varietate tantaque differentiū capitum diſſimilitudine, ſi quid offénſum peccatúmve ſit,id eveſtigio planum faciet querimonia loco dejecti: & cognationes ipſæ generum ſeipſas manifeſtabūt,ut principis error,vel certé diuturnus error accidere non poſſit.Atqui in iſta Grámaticarum vocum innumerabili multitudine, collocatio difficultatem longé majorē efficit.Genera muta ſunt, mutæ ſpecies,mutæ differentiæ,mutæ proprietates, quamvis inde fiat omnis ſermo oratioque. Miſceátur cum gene-

generibus ſpecies, aut cum utriſque differentiæ & proprietates: nulla vocis cujuſquam accuſabitur injuria. Hîc igitur qui Pontifices, qui jureconſulti, qui belli duces ac miniſtri, qui mercaturam, architecturam, nauticam, agriculturam faciunt, tibi per te tua inveſtigatione atque inſpectione diſcernendi primùm: tum ad generis ordinem redigendi, ac reliqui labores infiniti ſubeundi: labores (inquam) experienti tantùm credibiles. Ergo hinc conſtituendæ de integro & tanquam reformandæ Grammaticæ ſudores (opinor) intelliguntur: ut mirabiles Grammaticorum errores & offenſiones videri non debeant. Eſt enim ars una illa faciendarum artium longè maxima graviſſimaque: multoque promptius eſt Grammatico Logicam neſcienti, in captioſos elenchos incidere, quàm Logico Grammaticam ignoranti barbariſmos & ſolœciſmos facere. Hæc igitur Grammatici operis efficiendi facultas eſt quam propoſueram, hæc ferramenta, hi vectes, hæc inſtrumenta architectis illis fuere, quibus materiam Grammaticæ artis notare & ſignare, quibus notatam & ſignatam diſponere & collocare debuerunt. Quamobrem, ſi quis initio miratus ſit cur é Rhetore aut Philoſopho, Grammaticæ magiſter factus eſſem: is cúm ſummos oratores, ſummos philoſophos, ſummos etiam Reipub. Principes Grammaticæ magiſtros fuiſſe, inſtrumentiſque ex intima philoſophia depromptis, tale magiſteriũ exer-

cendum esſe cognoverit, hic (ut ſpero) noſtrum in Grammatico quidem argumento, at plané philoſophicum ſtudium recognoſcet, & de Grammaticis inſtitutis attentiús mecum libentiúſque cogitabit.

DIXI.

SCHOLARUM GRAMMATICARUM LIBER I.

IN PRIMUM GRAMMATICÆ caput de sonis literarum.

GENERALIA nobis adhuc fundamenta jacta sunt. exædificatio deinceps omnis ad Logicam illã & materiæ & formæ normã perpendenda est, quid sit unũquodque, & quas partes habeat. Quid igitur est Grammatica? Est ars bene loquendi. Atqui quæstio prima fuit ad istam definitionẽ, essetne omnino Grammatica ars ulla, & quidnã esset hoc ipsum bené loqui. Quam quæstionem Varro duobus libris de lingua latina magnificé persecutus est, constaretne sermonis usus ratione aliqua naturali perpetuaque, idest, analogia, an incerta & errante, pro multitudinis arbitrio, anomalia vagaretur. Chrysippus περὶ τῆς ἀνομαλίας libros sex confecerat, quem Crates erat imitatus: Aristarchus & ipsius æmuli analogiam tuebantur. Ergo disputationis hujus lubet capita breviter attingere, & ea quidem duntaxat universa. Chrysippea igitur cõtentio fuit adversus analogiam his argumẽtis instructa: Etenim (ajebat Chrysippus) summa orationis utilitas est, ut

brevis ſit & aperta: at id ſine analogia poſſumus aſſequi. ſic in veſtibus togæ, tunicæ, ſtolæ, pallii: in ædificiis, atrii, cubiculi, triclinii hyberni, & æſtivi: ſic in ſuperlectile, cibo, cæteriſque rebus ad vitam pertinentibus, varietate & diſſimilitudine delectamur. Quod ſi dicatur duplicem eſſe ſummam, ad quas metas naturæ ſit perveniendum, utilitatis & elegantiæ: tamen ex diſſimilitudine plus dignitatis quám é ſimilitudine capietur: ſic gemina conclavia, magnitudine & figura diſpares lecti, totaque ſupellex diſparibus figuris placet. Denique ſi analogia cōſuetudini reſpondeat, præceptis nil opus eſt: ſi repugnet, eſt irridenda. atqui uſus & conſuetudo infinitam anomaliam in nominibus & verbis habet. Sic Chryſippus, ſic Crates pro anomalia adverſus analogiam diſſerebant:. At Ariſtarchus & Ariſtarchei contrá pro analogia reſpondebant eſſe quidem in veſtibus & ædificiis inæqualitatem & diſſimilitudinem, ſed generū ipſorum inter ſe æqualitatem & ſimilitudinem ſervari. Nam ut qui triclinium conſtrarunt, ſi quem lectum de tribus unum imparem poſuerunt, materia, altitudine, figura, aut de paribus nimium aut parum produxerunt, aut mappas tricliniarias aut pulvinos non ſimiles: uná corrigimus, & ad conſuetudinem communem, & ad ſuorum generum analogias reducimus: ſic ſi quis in oratione ita declinat verba ut dicat diſparia, quod peccat, redigere debemus ad cæterorum ſimilium verborum rationem. Et quidē

utilitatis caussa orationẽ factã esse concedimus: sed ut vestimenta. Quare ut hic similitudines sequemur, ut virilis tunica sit virili similis, item toga togæ, & mulierum stola stolæ proportione, & pallium pallio simile: sic nomina virilia inter se similia, item muliebria inter se, sequi debemus: ut enim puerorum perversus incessus adhibitis serperastris, vt ægrotorũ morbus remediis. ut vetus pictura novis coloribus, ut antiqua militia politiaque recentibus institutis ac legibus emendatur: sic & orationis pravitas analogiæ regulis informatur. Age veró universum ipsum circunspice: analogia constare reperies. Quæ enim est pars mundi, quæ non innumerabiles habeat analogias? cælum an mare, an terra an aër & cætera quæ in eis sunt? Nonne siderum cursus ac recursus, maris fluxus ac refluxus, in terra segetes, pisces, pecudes, aves, homines analogias sui cujusque generis ratas & constantes habent? Quare qui negat esse rationem analogiæ, non videt naturam nõ solùm orationis, sed etiam mundi: qui autem vident, & negant sequi oportere, pugnant contra naturam, non contra analogiam: & pugnant volsellis, nõ gladio, cúm pauca excepta verba ex pelago sermonis puri, minùs trita afferant, cũ dicant propterea analogias non esse. similiter ut si quis viderit mutilũ bovem, aut luscum hominẽ, claudicantem equum, neget in generibus boum, hominum & equorum naturam similitudinis proportione cõstare. Ejusmodi igitur pro ano-

cúm primum fingerētur homines, analogia demiſſa cælo formam loquēdi dedit, ſed inventa eſt poſtquā loquebantur, & notatum in ſermone quid quomodo caderet. itaque non ratione nititur, ſed exēplo: nec lex eſt loquendi, ſed obſervatio. Atque rurſus in eodē capite, Cōſuetudo (ait) certiſſima loquēdi magiſtra: utendumque plane ſermone ut numo, cui publica forma eſt. Idem tamen ne quis quālibet conſuetudinē loquendi magiſtram fieri credat, ita definit ibidem, Conſuetudinē (ait) ſermonis, vocabo cōſenſum eruditorum, ſicut vivendi cōſenſum bonorum. Hoc igitur proprium Grāmaticæ artis, principiū, hoc fundamentū ab illis authoribus ita poſitū & collocatū in literis & ſyllabis primum, deinde in reliquo opere Grammatico teneamus: & quidem veré, conſtanter, legitimé teneamus, non captioſé, arroganter, malitioſé pervertamus. Etenim á fatuis & inſolentibus quibuſdam ingeniis ita detorquetur, ut abuſus quamlibet imperitorum hominū & quālibet á romanæ civitatis, de qua loquimur, cōſuetudine diſſidentiū, tamen cōſuetudo loquēdi nominetur. Enimvero neque Italorū, neq; Hiſpanorū, Gallorum, Germanorū, Britānorum quamlibet & quandiu velis in literis verſatorū oratio, latina dici oratio poteſt: niſi quatenus uſu veterum illorum ac mutorum Romanorum cōſuetudini ſerviat. Hodie populus latinus in libris tantúm eſt, nec uſquam terrarū alibi habitat. Repetenda igitur nobis eſt latini ſermonis authoritas

& præceptis & exemplis authorum illorũ: præcepta latinæ linguæ repetẽda á Varrone, Cicerone, Quintiliano, Prisciani imprimis Grammatica, id est, meo quidem judicio, veterum Grammaticorum nobilissima bibliotheca: tot magni & excellentes authores in ea appellantur. illinc depromenda nobis est bene loquendi doctrina, sed Logicis illis, quas initio proposui, legibus conformanda. Sed enim Galliæ, Italiæ, Hispaniæ, Germaniæ, Britanniæ & nationis cujusque sonus á latinæ linguæ sono longé diversus est. Itaque in quaque gente professores cavere imprimis debebunt, ne Romanam linguam linguæ suæ subjectam arbitrentur: sed ut authores illi summi cõsuetudini concessere, sic & nos concedamus: nec tamen nostrorum hominum, id est, in Romana civitate peregrinorũ & hospitum, abusum, sed eruditorum Romanorum consensum, cõsuetudinem latini sermonis appellemus. Nec omnino ab ætate Quintiliani latinitatis ullum cõsensum statuamus: populus enim postea latinus nullus admodũ fuit, neque jam tum valde erat, cũ Quintilianus ipse primo libro profiteatur ætate sua, tota sæpe Romana theatra barbaré exclamasse. Ad illius igitur antiqui populi, cujus sermonem in Varronis, Cæsaris, Ciceronis, Terentii, Salustii & authorum similium monumẽtis animadvertimus, authoritatem, cõsensum, consuetudinẽ, Grammaticæ linguæ regulas dirigamus, id (inquam) Grammaticæ fundamẽtum nobis esto: nec imi-

temur

temur ridiculas hac de re tragœdias etiam in collegiis hominum in academia Parisiensi eruditorum cōmotas, quorum barbarismos si collega aliquis imitari nollet, acerbé & contumeliosé acciperetur, quod collegii consuetudinem violare diceretur. *Qis* & *qalis* & *qantus* & *michi* & similes gottismi erant in Academia ante regios professores usitati. E schola regia tum primum, *Quis*, *qualis*, *quātus*, *mihi* latiné & Romané sonuerunt: & pudor fuit, regiis professoribus, tanquam regis ipsius voci, palám reclamare. Sed cúm voces illæ in gymnasia privata intrassent, á plerisque ut peregrinæ & in Latio barbaræ etiam judiciis valde sanctis & religiosorū judicum damnatæ sunt. Id si tantúm in una Gallia accidisset, suspicarer nos solos nostri nimiúm amantes esse. At isto crimine á vicinis populis liberamur, apud quos etiā publicatis (pro pudor!) edictis, veterum Græcorum pariter & Latinorum prosodia gravibus pœnis est interdictum, quia vsus per Græcum & Latinum orbem hodie corruptus contrá sit. Audierant nempe homines literati consuetudinem loquendi magistram esse: verúm in eo vehementer fallebantur, quód suam consuetudinem bené loquendi regulam esse judicarent: nec enim illud Varro, Cicero, Quintilianus ita definierunt, sed populi Romani consuetudinem appellarunt, & illius quidem populi, cui purus latinitatis usus domesticus & familiaris erat: qui hodie nusquā alibi, quám in muta illa, quam dixi, bibliothecarum

regione habitat. Incredibile propé dictu eſt, ſed tamen verum, & editis libris proditum, in hac eruditiſſima Academia doctores extitiſſe qui mordicus tuerētur ac defenderent, *Ego amat* tam commodam orationem eſſe, quám *Ego amo*: ad eamque pertinaciam comprimendam, conſilio publico opus fuiſſe. Poſtea ſimiles elegantiæ noſtro ſeculo fuerunt. Ergo iſti etiam Grāmaticæ doctores, authoritate fundatam Grammaticam cenſebant, ſed errabant in authoritatis genere: nec enim ſapientum iſtorum authoritate, ſed illorum veterum quamlibet præ iſtis imperitorum tamen conſenſu & conſuetudine latina lingua continetur. Itaque Romanæ civitatis de Romana lingua judicium ſequemur, Latineque loqui ſtatuemus eſſe cum Terentio, Varrone, Saluſtio, Cæſare, imprimiſque Cicerone loqui. Ergo Grammatica eſt ars bené loquendi. Hæc definitio eſt rei. Notatio etiam nominis dicenda eſt. Grammatica nomen græcum eſt: quo tamen pro latino utimur, ut Rhetorica, ut Philoſophia, ait Tullius 3. de finibus. γράμμα, litera eſt, ἀπὸ τῆς γραμμῆς, linea, ut placet Dionyſio Halicarnaſeo: ut etiam latinis litera, tanquam lineatura, vel contractione litera facta ſit. Alii ἀπὸ τοῦ γράφειν, á ſcribendo γράμμα deducunt, ut literam á litura, quód in ceratis tabulis antiqui ſcribere ſolerent, & poſtea delere: alii literam quaſi legiteram, quód legendi iter præbeat. Hinc Grammatica literatura non literatrix, ait Quintilianus, dicta eſt,

&

& certé literaturæ nomen Ciceroni probatum & usitatum est. Memoria (ait in Partitionibus) germana est literaturæ. & secunda Philippica, Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia. Sed undecunque etymologia sit, Grammatica est ars bené loquendi. Grammaticus & Grammatista latinis sunt literatus & literator, ut Suetonius docet, Sunt (ait) qui literatum á literatore distinguant, ut Græci Grammaticum á Grammatista: & illum quidem absoluté, hunc mediocriter doctum existiment. quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmabat, nam apud majores (ait) cúm familia alicujus vænalis produceretur, non temeré quem non literatum in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum literis, sed imbutum. Ergo hoc de Grammaticæ definitione, tum rei tum nominis. Posito itaque fundamento tam necessario pergamus: & quoniã Grammaticæ definitionem reddidimus, partitionem exquiramus. Grammaticæ itaque partes quot sunt? Duæ (inquam) Etymologia & Syntaxis. Etymologia cujusque vocis naturam interpretatur. Videtur autem analogia etymologiæ pars esse in flexionibus vocum, at analogia totam potiús artis rationem & præceptionem continet, quám partem. Sic Theodorus Gaza κοινὸν δὲ ἀνάλογον λέξεως καὶ λόγου. Communis auté est proportio, dictioni & orationi,

quamvis ad flexionum ſimilitudinem videatur Varro retuliſſe,ut antea jã patuit. Veteres etiá, ut Varro,Cicero & Quintilianus, Etymologiá videntur in notatione vocum ſtatuiſſe, de qua mox dicetur,nec primam Grammaticæ partem feciſſe. At revera hæc notationis conſideratio totam fere Grammaticæ primam partem complectitur,ut poſtea patebit,& é notatione deinceps omnia orientur. Ac ſi nomine Etymologiæ id nunquam ſignificatum eſſet, tamen doctrinæ inſtituẽdæ cauſſa,generali nomine opus eſſet, quo aptius hic nullum reperio, & Grammatici quidam partem hãc de cujuſque dictionis interpretatione appellarunt. Quapropter Etymologiæ vocabulum generaliter accipio, quæ quamlibet vocum ſingularum proprietatẽ interpretatur. Quintilianus Etymologiæ & Syntaxeos Grammaticam, methodicen vocat: ſed hiſtoricen addidit, partemque Grammaticæ facit.At per ſe id in Grammatica eſſe nõ poteſt,ut jam dixi,quamvis Tullius eundem vulgi errorem ſecutus, Grammaticis tribuat poëtarũ pertractationem, hiſtoriæ cognitionem, verborum interpretationem, pronuntiandi quendam ſonum. At duo prima diverſæ diſciplinæ eſſe poſſunt, neque ſunt in Grammatica per ſe: Nam ſi in poëtis tropos & figuras,ſi argumẽta, enuntiationes, ſyllogiſmos, methodum interpretere,illud Rethoricæ,hoc Logicæ facultate, non Grammaticæ artificio facies: & ſimul item de reliquis artibus,ut jam in præfatione attigi.

Qua-

Quapropter Historice Grammaticæ pars nulla est. Prosodia autem & Orthographia per totã Grammaticam, ut sanguis & spiritus per universum corpus, fusæ sunt: sicuti per partes intelligetur. Voces veró, quód in hac parte nomino, pro articulatis literatisque, atque (ut Varro loquitur) significabilibus vocibus, rem nẽpe certam significantibus, nomino, quas Cicero verba generaliter solet appellare: sed ambiguitas est in ipso verbo, de quo ita Quintilianus lib. 1. capite. 5. Verba nunc generaliter accipi volo: nam duplex eorum intellectus est, alter qui omnia per quæ sermo nectitur, significat, ut apud Horatium,

Verbaque provisam rem non invita sequentur.

Alter in quo est una pars orationis, lego, scribo: quam vitantes ambiguitatem quidam dicere maluerunt voces, dictiones, locutiones. Hactenus Quintilianus qui vocis nomine uti maluit, sicut anté Varro fecerat, qui octavo libro ait, Analogia solet esse in rebus & vocibus & in utroque. & sæpe sic loquitur totis de lingua latina libris, & Cicero uno de finibus loco ita locutus est, ut aliás interdum, cúm ait Epicureos non intelligere quid sonet hæc vox voluptatis. Varro etiam partes orationis, & Quintilianus dicunt, quod recentiores Grãmatici magis affectavere: tametsi etiã dictionis vocabulo frequẽter utuntur. Vocis itaque nomen ut dictionis nobis hic erit propositum: quod Græcis in eadem re proprium est, ὄνομά ἐστι φωνὴ ait Aristo-

teles, nomen est vox. Notam veró quod appellamus, σύμβολον Aristotelesappellavit. Sed hęc de voce satis. Etymologia igitur est prima pars Grammaticæ, quæ vocum vel dictionum naturam interpretatur, non in significationibus sed in proprietatibus adsignificationum quales in nomine & verbo flexiones, in illo etiam genera, comparationes, casus: in hoc tempora & personas postea dicemus. Vox constat é syllaba: Syllaba est integri soni comprehensio, eaque constat é litera. Litera est individui soni comprehensio. Ita litera, si & integrum & individuum sonum habeat, ut vocales a, e, i, o, u, y, erit non litera solúm, sed syllaba. Syllabæ porro aut literæ definitio, nulla nobis adhuc accuratior occurrit. Nam cúm syllaba definitur comprehensio literarum cōsequens sub vno accentu & vno spiritu prolata, item litera minima pars vocis compositæ, ut definitur utraque á Prisciano: nil admodum definitur. In illa syllabæ definitione omnia cuilibet voci communia sunt, excepto fortasse accentu, qui tamen posteriús exponitur, & ad literæ definitionem diceretur, in his præpositionibus a, e, & in verbo i, nullam esse literam, quia nulla pars sit. Aristoteli in arte poëtica elementum definitur φωνὴ ἀδιαίρετος vox individua quod vero propius est. Porro literarum inventio ad varios authores refertur. Plinius arbitratur Assyriorum inventum esse. Sed alij (ait libri septimi capite sexagesimo sexto)

apud Ægyptios á Mercurio, ut Gellius, alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intulisse é Phœnice Cadmum sedecim numero: quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac figura, Θ, Ξ, Φ, Χ. Totidem post eum Simonidem Melicum Ζ, Η, Ψ, Ω, quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Quidam Simonidis Syracusii inventum ajunt esse tres duplices Ζ, Ξ, Ψ, unde & Syracusiæ literæ nuncupatæ sunt á Menandro in Græco epigrammate. Lucanus duo genera literarum docet Ægyptiis fuisse: sacrum per imagines animantium, & vulgare in chartis ex byblo, id est, papyro confectis. versus ita sunt:

Nondum flumineas, memphis contexere byblos
Noverat, in saxis tantúm volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Aristoteles decem & octo priscas fuisse, α, β, γ, δ, ε, ζ, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ. & duas ab Epicharmo additas, θ, χ, quám á Palamede mavult. Dionysius Halicarnaseus tredecim tantúm priscas ait fuisse, numerumque definire rem esse perdifficilem. Anticlides in Ægypto invenisse quendam nomine Menona tradit, quindecim annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem, idque monumétis approbare conatur. E diverso Epigenes apud Babylonios septingentorum & viginti annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet,

gravis author imprimis. qui minimum, Berosus & Critodemus, quadringentorum & octoginta annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus. In Latiũ eas attulerunt Pelasgi. Hæc ille. At nos in moribus veterum Gallorum, ad nostræ gentis laudem etiam disseruimus á Gallis in Græciam literas venisse, unde & philosophia Aristotele authore etiam venerat: ut elemẽta philosophiæ minus mirum sit etiam pervenisse. Itaque (ait idem cum Varrone) *alpha beta* & cætera, barbara vocabula sunt, non græca: neque ideo græcé declinantur. Quin Xenophontis cujusdam libellus cum Beroso editus, nominatim Gallis literas istas attribuit. Veteres autem latini teste Rhemnio Grãmatico sexdecim duntaxat habuere: A, b, c, d, e, g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, u, atque hæc de literarum inuentione. Asper ait naturam literæ tribus modis intelligi, nomine quo pronuntiatur, potestate qua valet, figura qua scribitur. At potestas est sonus ille, quo pronũtiatur, quem etiam figura debet imitari, ut hic: Prosodiã Orthographia sequatur: quod etiã á Prisciano propositum est. Propter pronũtiationem (inquit) & figuræ & nomina literarum facta sunt. Caussas veró literæ cujusque effectrices exquirere hic valde fuerit operæpretium. Rei parvæ subtilitas hic magna est, quæ non solúm acuere ingenia puerilia, sed exercere quoque altissimam eruditionẽ & sciẽtiam possit. An cujuslibet auris est exigere literarum sonos? Non hercule magis quám neruo-

nervorum,ait Quintilianus libri 1. capite 4. Et certé veterũ magna illa ingenia quæ antea propoſui, vehementer hic elaborarunt, ut genera literarũ & ſpecies artificioſé digererent. Video autem (vt plerique vetéres prodidere) literarũ & genera, & ſpecies, & differentias quaſlibet ex organis oris obſervandas eſſe,id eſt,é cauſſis, unde tales ſonorum effectus exiſtant. χηματισμὸς literarum Dionyſius appellat. Quanti veró latinæ linguæ interſit veros literarum ſonos intelligi,eius in diverſis nationibus obſcuritas & confuſio demonſtrat. Francum, Anglum, Polonum (id quod ipſe expertus ſum) latinæ linguæ peritos in commune colloquium aliquod adhibe: vix quidem Latinum ſermonem intelligent, tam diſſimili quippe vocis ſono redditum. At ſi literarum ſingularũ ſonus eſſet apud omnes latiné loquẽtes idem, totus ſermo ſimiliter ſonaret, ſimiliter audiretur & intelligeretur, ut iiſdem characteribus ſimiliter ab omnibus legitur: nec aliter Italus ab Italo, quam á Britanno audiretur vel intelligeretur. Nolo exprimi literas putidius, nolo obſcurari negligentius, ait Orato.3. Tullius. Quamobrem naturalis cuiuſque literæ ſonus nobis accuraté diſquirendus eſt, & exigendus ex intimis cauſſis, antiquis illis ac locupletibus teſtimoniis, & quidẽ á beſtiis, quarum judicia jncorrupta permanẽt. Ariſtoteles recté in arte poëtica docuit literas differre inter ſe figuris oris & locis, craſſitudine, levitate, longitudine & brevitate, item acu-

mine, gravitate, & medio. Veram itaque originem Philoſophus breviter attigit. Priſcianus cum literarum in alias literas commutationem eſſet perſecutus é Plinii, Papyriani, veterumque reliquorum decretis, ait, Hãc autem literarum mutationem ſciendum eſt quadam naturali fieri vocis ratione, propter celeriorem motum linguæ, labrorũque ad viciniores facilius tranſeuntium pulſus. Et rurſum de ſono literæ f loquens huc recidit, Eſt aliqua (ait) in pronuntiatione literæ f differentia cum ſono ph, ut oſtendit ipſius palati pulſus, linguæ, labrorum. Tertio loco cum docet inter C & Ch eſſe G: inter T & Th eſſe D: inter P & Ph ſive F eſſe B: Denique B, G, D, medias, quæ nec penitus aſpiratione careant, nec eam plenam habeant. Hæc autem (ait) oſtendit etiam ipſius palati pulſus, & linguæ vel labrorum, conſimilis quidem in ternis, inter P & Ph vel F & B, & rurſus inter C & Ch & G, & ſimiliter inter F & Ph & D. Sed in levibus exterior fit pulſus aſperior: interior in mediis inter utrumque ſupradictorum locum, quod facile dignoſcitur, ſi attendamus in ſupradictis motibus ora mirabili naturæ lege modulantia voces: tanta autem cognatio earum, quod invicem inveniuntur pro ſe poſitæ in quibuſdam dictionibus, ut ambo pro ἄμφω, buxus pro πύξος, & publicus pro πουπλικὸς triũphus pro θρίυμβος, gubernator pro κυβερνήτης, gobius pro κώβιος, cære ἀπὸ τῦ χαῖρε, puniceus pro φοινίκεος,, Deus θεός, purpureum

reum, πορφύρεον. Hæc Priſcianus é Græcis obſervata in ſex tantum ſimplicibus & tribus aſpiratis admiratur. Denique hoc logicum ſtudium accuraté demonſtrat, cum literarum in literas commutationem ex affinitate perſequitur. Apparet igitur (ait) quod elementorum alia ſint ejuſdem generis, ut vocales & conſonantes: alia ejuſdem ſpeciei, ut in vocalibus breves & longæ, & in conſonantibus ſimplices & duplices, quæ habent aſpirationem, & quæ non habent, & earum mediæ. Quid plura? totum fere primum librum Priſcianus cõſumpſit in horum generum inveſtigatione: & tamen nuſquam ad ea totam literarum naturam perduxit, nuſquam literarum genera propoſitis illis organis diſtinxit, & pleraque non ſatis accuraté judicavit. Quintilianus libro primo συγγενείας iſtas, quas cognationes literarum & affinitates vocat, mirificé item amplexatur. Diſcat puer (ait) quid in literis proprium, quid commune, quæ cũ quibus cognatio: nec miretur cur é ſcãno fiat ſcabellũ aut á pinna (quod eſt acutũ) ſecuris utrinque habens aciem, bipennis: ne illorum ſequatur errorem, qui, quia á pẽnis duabus hoc eſſe nomen exiſtimant, pinnas avium dici volunt. Idem author Antonium Gniphonem Ciceronis præceptorem arguit, qui robur quidem & ebur, atque etiã marmur fatebatur: verũ ex iis fieri volebat robura, ebura, marmura: qui ſi animadvertiſſet (ait) literarum affinitatẽ, ſciviſſet ſic ab eo quod eſt robur, roboris

fieri,quomodo ab eo quod eſt miles limes,militis limitis, judex vindex,judicis vindicis.Hæc Quintilianus de literarum cognatione & affinitate. Sed literas ſecũdum hanc cognationem & affinitatem nequaquam digeſſit. Vellẽ hunc laborem ingenio ſuo non indignum judicaſſet, neque docturos admonere tantúm, ſed docere ipſe voluiſſet. At videri maluit iſta deſpicere, quám præſtare non poſſe. verum, ut opinor, acuminum iſtorum nimia difficultas hominem deterruit.Galenus in libro de fœtus formatione, ſimilitudine quadam huc delabitur. Qui de vocum elementis præcipiunt (ait) hactenus progrediuntur, vt affirment aliam quidem vocem fieri lingua ad ſectores dentes maxillæ ſuperioris vel inferioris impacta, aliam veró in palati cælum vel aliorſus inflexa.Conſtat igitur Græcis pariter & Latinis iſtam cauſſarum demonſtrationem propoſitam fuiſſe.Communia veró effingendis literarum ſonis organa ſunt guttur, lingua, dentes, palatum, labia, ſed aliis alia propenſiora, ut ſingulis ſingularum generum definitionibus intelligetur. Quamobrem laborem hunc ſtudio partis hujus illuſtrandæ ſuſcipiamus,& quidem laborem utilitatis multo majoris quám vulgo videatur. Eruditiſſimos homines Aſiaticos quivis,Atheniẽſis indoctus non verbis ſed ſono vocis, nec tam bene quám ſuaviter loquẽdo facile ſuperabat,ut eſt 3.Orat. hæc veró ſuavitas ſita eſt in urbano & legitimo literarum ſono.Sic eſt in Bruto,Granius præco Roma-

Romanus Tincam hominem Placentinum nó minus multa ridicule dicẽtem, tamen obruebat nescio quo sapore vernaculo. Hic veró sapor est urbanitatis in vocibus, qui in Theophrasto quamvis tam diserto, tamen hospitis speciem aniculæ prodidit. Quamobrem hic color urbanitatis é primis literarum & legitimis sonis assumẽdus est. Prima literarum divisio Grammaticis est in numeratione individuorum, ut recenseant ordine valde confuso literas hoc modo, A, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, x, y, z. At genera fuerant partienda & intermediæ species generum dividendæ, antequam species ultimæ & individuæ numerarentur. Hysterologiã hanc nusquam postea Grammatici secuti sunt in numerandis nominibus & verbis, neque nos sequemur. Prima literarum divisio est in vocalem & consonantem. Aristoteles in arte poëtica vocalem nominat, sed pro consonante nominat semivocalem & mutam. Partitio hæc sic est á Terentiano proposita.

Elementa rudes quæ pueros docent magistri,
Vocalia quædam numerant, consona quædam.

Tum vocalis definitio sequitur.

Hæc reddere vocem quoniam valent seorsa,
Nullumque sine illis potis est coire verbum.

Nos per syllabam & integri soni comprehensionem vocalẽ definimus paulo accuratius: quia vocem reddere etiam quãdam generali illa vocis significatione quælibet litera potest, quia est comprehẽsio soni. Aristoteles vocalem de-

finit quæ ἄνευ προσβολῆς ἔχει φωνὴν ἀκουστὴν, quæ sinē ictu vocem habet quæ audiri possit. at in e, i, u, y, προσβολὴ quædam est. Vocalium partitio á Græcis in longas, breves, ancipites, Latinis probata non est: qui viderunt quamlibet vocalē eodem jure duobus & nominibus & characteribus distingui potuisse. quod Terentianus item admonuit:

Compendia nostri meliora crediderunt,
Una quoniam sat habitum est notare forma,
Pro temporibus geminum quæ ministret usum.

Vocalium divisionem ex organis illis naturalibus hausimus: ad quám perspicué distinguendam optanda essent vitrea quædam & pellucida claustra oris bené compositi, ubi organorum naturalium motus possent animadverti & distingui. Prima differentia notabilis est in oris diductione & contractione. primi generis una princeps est, A, in qua differentia triplex á Terentiano notatur,

A prima locum litera sic ab ore sumit:
Immunia rictu patulo tenere labra,
Linguamque necesse est ita pendulam reduci,
Ut nisus in illam valeat subire vocis:
Nec partibus ullis aliquos ferire dentes.

Hic primum hiatus patuli oris exponitur, deinde linguæ ad palati radices ea reductio, ut dentes non feriat. Atque literæ hujus sonus est omnium gentium communis: nomen autem & figura multis nationibus est diversa. Hæc litera sono cornicis exprimitur, ut eó Virgilius

respe-

reſpexiſſe videatur, cum ait:

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce:
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.

Hæc enim plenitudo eſt vocis, qua Dionyſius ait eſſe a εὐφωνώτατον. Comites autem primi generis vocales unum genus ſeparatim faciunt é triplici differentia, primo rictus minoris, deinde linguæ intimæ ad cæli palatum, tum extimæ ad inferos dentes inflexæ. atque ſuccedaneorũ ſpecies duæ diſtinguuntur E & I. E nempe triplicem differentiam habet, primam mediocris rictus, ſecundam linguæ, eamque duplicem: alterã interioris, nempe inflexæ ad interius cælũ palati, alterã genuinos prementis, tertia eſt labri inferioris. duas primas Terẽtianus notavit:

E, quæ ſequitur, vocula diſſona eſt priori,
Quia deprimit altum modico tenore rictum,
Et remotos premit hinc & hinc molares.

Tertiam inferi labri differentiam tacuit, quæ tamen rem intuenti manifeſta eſt, & linguæ veluti lubrico hucuſque præceps agitur ſonus. Eſt autem varietas hujus vocalis permagna noſtris hominibus. Tres enim ſonos vocales hic efferimus, ut docuimus in Frãcica Grammatica. Græci longam hic ἦτα, & brevem ἐψιλόν diſtinxere, quem utrumque ſonum diſtinctum Franci habent. Nam quod vulgus ἦτα pronuntiat ut i, error eſt valde imperitus, quique beſtiarum judicio corrigi potuit. Nam cum Cratinus ait,

ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ βῆ λέγον βαδίζει,

Hic fatuus velut ovis βῆ βῆ dicens incedit:

finit quæ ἄνευ προσβολῆς ἔχει φωνὴν ἀκουστὴν, quæ finē ictu vocem habet quæ audiri possit. at in e, i, u, y, προσβολὴ quædam est. Vocalium partitio á Græcis in longas, breves, ancipites, Latinis probata non est: qui viderunt quamlibet vocalē eodem jure duobus & nominibus & characteribus distingui potuisse. quod Terentianus item admonuit:

Compendia nostri meliora crediderunt,
Una quoniam sat habitum est notare forma,
Pro temporibus geminum quæ ministret usum.

Vocalium divisionem ex organis illis naturalibus hausimus: ad quám perspicué distinguendam optanda essent vitrea quædam & pellucida claustra oris bené compositi, ubi organorum naturalium motus possent animadverti & distingui. Prima differentia notabilis est in oris diductione & contractione. primi generis una princeps est, A, in qua differentia triplex á Terentiano notatur,

A prima locum litera sic ab ore sumit:
Immunia rictu patulo tenere labra,
Linguamque necesse est ita pendulam reduci,
Ut nisus in illam valeat subire vocis:
Nec partibus ullis aliquos ferire dentes.

Hic primum hiatus patuli oris exponitur, deinde linguæ ad palati radices ea reductio, ut dentes non feriat. Atque literæ hujus sonus est omnium gentium communis: nomen autem & figura multis nationibus est diversa. Hæc litera sono cornicis exprimitur, ut eó Virgilius respe-

respexisse videatur, cum ait:

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce:
Et sola in sicca secum spatiatur arena.

Hæc enim plenitudo est vocis, qua Dionysius ait esse a εὐφωνώτατον. Comites autem primi generis vocales unum genus separatim faciunt è triplici differentia, primo rictus minoris, deinde linguæ intimæ ad cæli palatum, tum extimæ ad inferos dentes inflexæ. atque succedaneorũ species duæ distinguuntur E & I. E nempe triplicem differentiam habet, primam mediocris rictus, secundam linguæ, eamque duplicem: alterã interioris, nempe inflexæ ad interius cælũ palati, alterã genuinos prementis, tertia est labri inferioris. duas primas Terẽtianus notavit:

E, quæ sequitur, vocula dissona est priori,
Quia deprimit altum modico tenore rictum,
Et remotos premit hinc & hinc molares.

Tertiam inferi labri differentiam tacuit, quæ tamen rem intuenti manifesta est, & linguæ veluti lubrico hucusque præceps agitur sonus. Est autem varietas hujus vocalis permagna nostris hominibus. Tres enim sonos vocales hic efferimus, ut docuimus in Frãcica Grammatica. Græci longam hic ἦτα, & brevem ἐψιλόν distinxere, quem utrumque sonum distinctum Franci habent. Nam quod vulgus ἦτα pronuntiat ut i, error est valde imperitus, quique bestiarum judicio corrigi potuit. Nam cum Cratinus ait,

ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ βῆ λέγον βαδίζει,
Hic fatuus velut ovis βῆ βῆ *dicens incedit:*

Si illud βη,βη, dixeris bi bi, ridiculum ovium balatum efficies. Ergo iſtud η eſt Francis illud e, quod pronuntiant cũ dicunt, *me', biens, te', biens, ſe', biens*. Hic enim *me', te', ſe'*, valde diſtinctũ habent ἦτα. Vulgo etiam Franci e, brevem plerumque pronuntiant, ut in illo verſu,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Hic enim e primum, ſecundum, tertium, quartum, ſeptimum, nonum, decimum vaſto illo ſono pronuntiant. e quintum ſimile eſt ſexto & octavo. Eſt veró Francis e tertium quod illius brevis dimidiatum & tãquam liquefactum ſonum tantummodo retinet, quem in fine vocis non Latiné, ſed Francicé pronuntiamus, ut cum dicimus tange, *frappe*. Altera primi generis comes clarius à Terentiano per duplicem differentiam exprimitur, ſecundam nempe partem ſecundæ ſuperioris, & per oppoſitam tertiæ.

I porrigit ictum genuinos prope ad ipſos,
Minimumque renidet ſupero tenus labello.

Hic notatur primo linguæ appulſus ad dentes genuinis vicinos, ut ſit lingua paulo reductior: ſecundo labri ſuperi adjunctio, ut ſonus ab infero labro videatur ad ſuperum reflexus eſſe. Hæc labri differentia erat in ſuperiore definitione prætereita, ut hic prætereita videtur differentia minimi rictus, & differentia linguæ interioris ad exteriórem palati partem. At minimũ illud renidere, id eſt, os aperire ad ſubridẽdum, id complectitur. Huic vocali minimum ſonum Dionyſius attribuit. Quintilianus inter e & i me-

mediã quãdam vocalem ſentit. In here (ait) neque e plane neque i auditur. Propter hãc vicinitatem, ait idẽ, e quoque loco i fuit, ut Menerva, leber & mageſter, pro Minerva, liber, magiſter. Atque accuſativi & ablativi impariſyllabi hãc cognationem imprimis oſtendent, febrem vel febrim, felice vel felici. Quia e & i pro eodem uſurpantur. utrũ veró tertium e Francicum fuerit medius hic Quintiliani ſonus inter e & i, conjectura quædam fuerit. E veró pleniorem fuiſſe quam i oſtẽdit Orato. 3. Tullius, de Cotta, cujus ruſticanam vocẽ affectabat Sulpitius. Quare Cotta noſter, ait, cujus tu illa lata Sulpiti imitaris nonnunquam, ut iota literam tollas, & e pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videris imitari. Sic Quintilianus libro. 9. ait e pleniorem literam eſſe, i anguſtiorem. Ergo primum vocalium genus ejuſmodi eſt in a, e, i. Secundum genus vocaliũ ſervat in contrariis analogiam: fitque oris contractione & linguæ depreſſione ad hypogloſſim, id eſt, baſim & ſubiectum vel ſolum linguæ, ut o & ejus comites u, y. O pronuntiatur rotundo ore, lingua ad radices hypogloſſis reducta. Terentianus autem græcam differentiam hic propoſuit brevis & longæ, quam tamen præteriit in ſecunda vocali. Sic autem loquitur:

Igitur ſonitum reddere cum voles minori,
Retrorſus adactam modice teneto linguam.
Rictu neque magno, ſat erit patere labra,

Si illud βη,βη, dixeris bi bi, ridiculum ovium balatum efficies. Ergo iſtúd η eſt Francis illud e, quod pronuntiant cũ dicunt, *me', biens, te', biens, ſe', biens.* Hic enim *me', te', ſe',* valde diſtinctũ habent ἦτα. Vulgo etiam Franci e, brevem plerumque pronuntiant, ut in illo verſu,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Hic enim e primum, ſecundum, tertium, quartum, ſeptimum, nonum, decimum vaſto illo ſono pronuntiant, e quintum ſimile eſt ſexto & octavo. Eſt veró Francis e tertium quod illius brevis dimidiatum & tãquam liquefactum ſonum tantummodo retinet, quem in fine vocis non Latiné, ſed Francicé pronuntiamus, ut cum dicimus tange, *frappe.* Altera primi generis comes clarius a Terentiano per duplicem differentiam exprimitur, ſecundam nempe partem ſecundæ ſuperioris, & per oppoſitam tertiæ.

I porrigit ictum genuinos prope ad ipſos,
Minimumque renidet ſupero tenus labello.

Hic notatur primo linguæ appulſus ad dentes genuinis vicinos, ut ſit lingua paulo reductior: ſecundo labri ſuperi adjunctio, ut ſonus ab infero labro videatur ad ſuperum reflexus eſſe. Hæc labri differentia erat in ſuperiore definitione præterita, ut hic præterita videtur differentia minimi rictus, & differentia linguæ interioris ad exteriórem palati partem. At minimũ illud renidere, id eſt, os aperire ad ſubridẽdum, id complectitur. Huic vocali minimum ſonum Dionyſius attribuit. Quintilianus inter e & i me-

mediã quãdam vocalem ſentit. In here (ait) neque e plane neque i auditur. Propter hãc vicinitatem, ait idẽ, e quoque loco i fuit, ut Menerva, leber & mageſter, pro Minerva, liber, magiſter. Atque accuſativi & ablativi impariſyllabi hãc cognationem imprimis oſtendent, febrem vel febrim, felice vel felici. Quia e & i pro eodem uſurpantur. utrũ veró tertium e Francicum fuerit medius hic Quintiliani ſonus inter e & i, conjectura quædam fuerit. E veró pleniorem fuiſſe quam i oſtẽdit Orato. 3. Tullius, de Cotta, cujus ruſticanam vocẽ affectabat Sulpitius. Quare Cotta noſter, ait, cujus tu illa lata Sulpiti imitaris nonnunquam, ut iota literam tollas, & e pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videris imitari. Sic Quintilianus libro. 9. ait e pleniorem literam eſſe, i anguſtiorem. Ergo primum vocalium genus ejuſmodi eſt in a, e, i. Secundùm genus vocaliũ ſervat in contrariis analogiam: fitque oris contractione & linguæ depreſſione ad hypogloſſim, id eſt, baſim & ſubiectum vel ſolùm linguæ, ut o & ejus comites u, y. O pronũtiatùr rotundo ore, lingua ad radices hypogloſſis reducta. Terentianus autem græcam differentiam hic propoſuit brevis & longæ, quam tamen præteriit in ſecunda vocali. Sic autem loquitur:

Igitur ſonitum reddere cum voles minori,
Retrorſus adactam modice teneto linguam.
Rictu neque magno, ſat erit patere labra,

At longior alto tragicum sub oris antro
Molita rotundus acuit sonum labellis.

Hic veró notabis in utraque differentia commune genus, retrorsus adactam modicé linguam, tum labrorum orbem. parvus autem vel magnus rictus hic nihilo plus efficiunt, quám in A, & I, & y, efficere debeant. Hanc porro differentiam o parvi & magni valde distinctam Franci tenent, sed scriptura valde confundunt. O scribunt perinde ut proferunt, at ω scribunt per au, recentiores per ao: profitenturque nusquám o sonare apertius: quod verum est, sed literæ au vel ao sonum talem minime sonant. at o magnum, id est ω videtur á Francis illo sono explicari, quem scribunt per au: sonus enim ille motu oris licet vasto, attamen simplici & rotundo profertur, nō diductis labris neque variatis, quod in diphthōgo fieri necesse est. Dionysius ω tribuit tertium post α & η bonitatis & plenitudinis locum. Comites secundi generis fiunt exprompptis & prominentibus labris, linguaque deinceps extrorsum ad ὑπόγλωσσιν & basin linguæ depressa, ut u & y: analogia enim comitibus primi generis sic opponetur. U media lingua in mediā hypoglossim depressa, labro infero clauso, supero aperto sonat altius, qualis sonus est græcæ diphthongi ȣ, quod Terentianus primo obscurius definivit;

Et sola sonum redderet ex sua figura,
Productis autem coëuntibus labellis

Natu-

Natura soni pressior altius meabit.

Hæc enim figura non definitur á Terentiano: videtur autem trianguli cujusdam esse, cujus basis esset ad superum labrum apertum, concursus laterum ad inferum clausum, sed tamen figura quamvis hic insignis esset, non esset tamen sola in hac litera, cum oris figura suis quibusque literis, vocalibus præsertim, propria sit. Quare sonus & potestas quintæ vocalis non satis est hinc expressa. Verum Terētianus idem alibi clarius id expressit,

Græca diphthongos ου literis tamen nostris vacat
Sola vocalis quod u complet hunc satis sonum.

Hic Terentianus manifeste docet u perinde sonare, ut ου græca diphthongus sonat. Atque hunc vocalis sonum Terentii comædiæ demonstrant in illis Græcis genitivis titulorum fabulis præpositorum, *Græca Medandru*, *Græca Apollodoru*, Græcé enim scriberentur hi casus μεδάνδρου, ἀπολλοδώρου. Sed argumentum soni insignius est apud Ausonium, de Laconibus, monosyllabo negandi adverbio οὐ, Regi negantibus,

Una est in nostris, qua respondere Lacones,
Litera, & irato regi placuere negantes.

Et quidem ne quis de potestate vocalis hujus addubitare posset, etiam á mutis animalibus testimonium Plautus nobis exhibuit: apud quē Menæchmo Peniculus ita respondet:

Me. Egon' dedi. Pe. tu, tu inquã. Vin' afferri noctuam,
Quæ tu, tu, usq; dicat tibi. nã nos jã nos defeßi sumus.

Ergo ut antea ovium balatus ἦτα literæ ſonum, ſic noctuarum cãtus ſonum quintæ vocalis vindicabit. Sed tamen cũ ſonũ literæ hujus tã præclaris teſtimoniis demõſtratũ teneamus, cõcludere licet aut Græcos, aut Latinos, ſi ſonus prorſus idẽ ſit u & ου, lapſos eſſe: cũ ab illis diphthõgus ab his vocalis fiat. Latinorũ judiciũ ut hic ſequar, facit motus ipſius vocis ſimplex, perinde ut in cæteris vocalibus. Nam ſi o & y ſonarent in quinta vocali, motus quoque vocis duplex eſſet: & quæ oris conformatio eſt in o & y, eadem eſſet in una vocali u: quod tamen nõ eſt. Itaque Græcos hic lapſos eſſe potiús quam Romanos credibilius fuerit. Quanta veró ſit affinitas u cum o, ex Quintiliano, Plinio, Papyriano, notum eſt. Quid enim o & u permutatæ (ait Quintilianus libro primo) invicem, ut Hecobe & Notrix, Culchides & Pulyxena ſcribe berẽtur? ſic noſtri præceptores (ait) cervom ſervomque u & o literis ſcripſerunt: ſic dederont, probaveront Romanis olim fuere. Denique o, teſte Plinio apud Priſcianum, aliquot Italiæ civitates non habebant, ſed loco ejus ponebant u, & maxime Umbri & Tuſci. Atque u contrá, teſte apud eũdem Papyriano, multis Italiæ populis in uſu non erat, ſed utebãtur o, unde Romanorum quoque vetuſtiſſimi in multis dictionibus, loco ejus, o poſuerunt: vt poblicum pro publicum, polchrum pro pulchrum, colpã pro

culpam. Hinc igitur affinitas u cum o perſpicitur. Quintilianus etiam affinitatem quandam u cum i indicat, cum ait: Non enim ſic optimum dicimus ut opimum. quam tamen differētiam é longa & brevi non metior, id enim commune eſſet aliarum quoque vocalium. Vocalis ultima contractionem habet oris maximam, depreſſione extremæ linguæ, ſonumque ad inferū labrum: quæ tria tribus in tertia vocali prorſus opponuntur. Inventio autem vocalis hujus ad Palamedem refertur, & ita Martialis loquitur,

Turbabis verſus, nec littera tota volabit,
Unam ſuſtuleris ſi Palamedis avem.

Sed ſonus hujus literæ nuſquam profertur ne á Græcis quidē ipſis, nedum á Latinis aut Frācis. ſed habetur tanquam i. Figura tantum in ſcriptura & libris remanſit. Sonum autem verum é quinta vocali liquida Terētianus & Priſcianus definiunt. Terentianus ſubobſcuré hoc modo, de tertia ancipiti præcipiens:

Tertiam Romana lingua, quam vocāt y, non habet:
Hujus in locum videtur u Latina ſubdita,
Quæ vocem nobis rependit interim vacantis y,
Quando cōmunem Latino reddit & Græco ſonum.

Communis autem ſonus eſt u & y quando u liqueſcit. Quod Priſcianus idē manifeſtiús oſtendit: u autē (ait) quamvis contractum, eundem tamen ſonū (hoc eſt y) habet inter q & e vel i vel æ diphthongum poſitum, vt que, quis, quæ, nec non inter g & eaſdem uocales, cúm in una ſyllaba ſic invenitur, ut pingue, ſanguis, lingua.

Hæc Priſcianus. unde intelligimus interim, vocalem u liquidam ſonare y Græcum, ut in quis & ſanguis. Quin etiam ut antea ſonum ſecundæ vocalis longé ab ovibus, quintæ á noctuis, ita ſextæ poſſumus ab ave coccyge, quam cuculum Latini dicunt, recognoſcere. Etenim illud ipſum ex avibus Ariſtophanis licet repetere, χ᾽ ὡπόθ᾽ ὁ κόκκυξ εἴποι κόκκυ, τόθ᾽ οἱ Φοίνικες ἅπαντες τοὺς πυροὺς ἂν καὶ τὰς κριθὰς ἐν τοῖς πεδίοις ἐθέριζον. Et quando coccyx dixerit coccy, tum Phœnices omnes frumenta & hordea in agris demetunt. At inquam, ſonus ille coccygis non deſinit in i, ſed in u liquidam: ut hic etiam aves barbariſmum noſtrum coarguãt, qui vocalis ſextæ non alium ſonum facimus quám tertiæ. Et tamen Terentianus & Priſcianus cum affirmant y eſſe u liquidam & docent ubi u latinis liqueſcat, ſatis demonſtrant Latinis vocibus y Græca nil opus fuiſſe: ideoque in Græcis vocibus Græcam literam tantum adhibent, in Latina nunquam, ut mox rurſum intelligetur é Quintiliano & Cicerone. Nominare veró ψιλὸν, ut e ψιλὸν, Græcis nulla cauſſa fuit, quia nulla vocalis eſt, á qua per hoc epitheton dividatur, ut ἐψιλον nominatur contra ἦτα, & ὀμικρὸν, contra ὠμέγα. Figura autem ſextæ vocalis qualis eſſe debeat, é Pythagoræ philoſophia Maro eleganti epigrãmate declarauit,

Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni,
Humanæ vitæ ſpeciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum tenet ardua callem,

Diffi-

Difficilemque aditum primum ſpectantibus offert:
Sed requiem præbet feſſis in vertice ſummo.
Molle oſtentat iter via lata:ſed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua ſaxa.

His verſibus poëta demonſtrat alterum cornu erectum & arduum,alterum proclive,tandemque præceps. Itaque figura qualis hodie fingitur cornuum æqualiter inflexorum,non eſt vera illa Pythagoræ litera, nec legitima ſextæ vocalis figura. Quã verò ſuavis fuerit Græcis, Latiniſque auribus hic ſonus,Quintilianus oſtendit libro 12. de y & z præcipiens. Jucundiſſimas (ait) ex græcis literas non habemus, vocalem alteram, alteram conſonantem, quibus nullæ apud eos dulcius ſpirant: quas mutuari ſolemus, quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit, neſcio quomodo velut hilarior protinus renidet oratio:ut in Zephyris & Zopyris. Hæc ille,quæ poſtea de z iterũ conſiderabuntur. Ergo ut antea Terentiano i tertia vocalis, ita nũc Quintiliano y ſexta renidere & ſubridere dicitur:ut analogia utrinque reſpõdeat. Quidam hanc vocalem putant apud Ovidium nominari hya, illo carmine,

Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit,& hya
Flos habet inſcriptum,funeſtaque litera dicta eſt.

Alii tamen aliter hũc locum legunt,nempe pro hya, aï aï:quæ lectio approbatur etiã ex Theocrito,ſicuti nos citavimus, eclog.3.

Νῦν ὑάκινθε λάλη τὰ σὰ γράμματα καὶ πλέον αἶ αἶ.

Græcis autem vocibus y duntaxat adhiberi,

jam

jam Terentianus & Quintilianus indicarunt, & Ciceronis locus sequens indicabit. Cognatio igitur quanta sit ipsius y cum u, Cicero in Oratore testis est, Purrhum (ait) semper Ennius, nusquam Pyrrhum: Vi patefecerunt Fruges, non Phryges ipsius antiqui declarant libri. nec enim græcam adhibebant literam: nunc autem etiam duas. & cúm Phrygum, & cúm Phrygibus dicēdum esset, absurdum erat aut tantum barbaris Græcam literam adhibere, aut recto casu solum Græcé loqui. tamen & Phryges & Pyrrhum aurium caussa dicimus. Hinc igitur intelligimus cognationem vocalis Latinæ u cū Græca y.

Sed vocales tum principes tum comites adhuc sex fuere, tres diductæ, tres contractæ: in quibus terni gradus analogiam differentiarum oppositarum conservant. Consonantium deinde genera sequuntur, Semivocales & Mutæ. Semivocales adversis & sectoribus dentibus præcipué fiunt. Primum genus earum in liquidis, imitatur primum genus vocalium in diductione labrorum & rictu. Aristoteles in semivocalibus, s & r principes numerat, sed sine definitione. S, triplicem differentiam habet, primam & secundam Terentianus præterit, tertiam exprimit, cum de s & x loquitur:

Vicina quædam sibila dentibus repreßis
Miscere videntur, tamen ictus ut priori
S promptus in ore est agiturque pone dentes,
sic lenis & unum ciet auribus susurrum.

Sed

Sed sibilũ malò quem primo proposuit, quám susurrum:ut sit sibilus, velut serpentis aut anseris, majus quiddam. Sic Dionysius συριγμὸν sibilum hic præcipue nominat,& sic Capella disertius : S (inquit) sibilum facit verberatis dentibus. Itaque etiam Terentianus præcipuam cõsonantiam hic agnoscit,cum ait:

Vivida est hæc inter omnes,atque densa litera.

Et Priscianus libro quinto facit proximam vocalibus.Itaque judicia hæc secuti primum consonantium locum huic literæ tribuimus.Quam veró gratus hic sibilus aurium judicio fuerit,declarabunt deinceps sequentia. In mediis enim vocibus veteres etiam geminarunt, sicut ait Quintilianus libro primo. Ciceronis (ait)temporibus paulũque infra,feré quoties litera media vocalium longarum, vel subjecta longis esset,geminabatur:ut *caussæ,cassus,divissiones*.quomodo & ipsum & Virgilium quoque scripsisse manus eorum docẽt. Atqui paululum superiores,etiam illud quod nos gemina s dicimus *jussi*, una dixerunt *jusi*. Quintilianus tamen libro duodecimo vocat s literam absonam : sed incõstanter,dum græcarum literarum sonos efferre vult Latinis deprimendis,quasi & s Græca perinde litera non esset. Dionysius item literæ hujus συριγμὸν ferarum ait esse nõ hominum: jngratumque & insuavem sonũ hic omnino esse judicat : odioq; ipsius ᾠδὰς ἀσίγμους factas esse á veteribus.Est tamen consonantium prima & fortissima hæc litera : sed frequentata ob idipsum

aures offenderit. Hæc autē ſemivocalis triplicē ſoni differentiā apud Francos habet. Primus eſt qui latiné profertur in ſa, ſe, ſi, ſo, ſu, ſy. Secūdus eſt quem Itali pronuntiant in C ante e & i, cum dicunt *Cicero*: quem Franci vitioſa ſcriptura notant per ch, cum dicunt *capitulum, rem, chapitre, choſe*. Hic enim ſibilus eſt ille ſerpentis, ſed pinguior & craſſior, nec mutæ c ſonus poteſt huc convenire. Tertius eſt ſonus ſibili tanquam dimidiati, quem vulgo per Z ſcribimus abuſi charactere græco, qui duplicatū ſonū ipſius ſigma Græcis ſignificat, de quo poſtea in ſyllabis. Itaque cū *muſa, caſus*, dimidiato hoc ſono pronuntiamus, latinā vocē francicé non latiné pronuntiamus. Utrū veró ſecūdus ille craſſior an hic exilior ſonus, ſit liquor ſemivocalis primæ, cōjiciendū propono: qualis liquor in verſu illo erat:

Subulo finitimas propter aſtabat aquas.

Ut veró quintæ vocalis liquidæ nota, ita in ſemivocalibus defuit diſtinctus character. fuit autem in z levitas quædam græca ut antea in υ & in ω: Nec enim z litera una eſt, cum geminū s s, aut σδ, ut Dionyſio placet, id eſt, literas duas, nec ideo individuum ſonū, ſignificet. nec πιτίζω aliter ſonat quám πιτίσσω. Cōpendium igitur duarum literarū eſt in una nota, & cōpendium orthographiæ non proſodiæ: quia hic in voce, nō vna litera effertur, ſed duæ diſtinguūtur. Itaque intelligatur compendium literarum pro una litera in arte literarū uſurpari. & quidem cōpendium ineleganter & fallaciter inventum. Sonus enim

enim nota illa significatus in vnam syllabã non perpetuo cõcluditur, sed dividitur aliquãdo, ut in illo Plauti loco, nõ atticissat, sed sicelissat pro Græcis ἀττικίζει, σικελίζει. Imo veró nulla omnino litera ut Grãmatici profitentur in eadẽ syllaba geminari potest, sive in principio, sive in medio, sive in fine. atque ubi initiũ facit, est δs non σσ. sicuti ζεὺς non σσεὺς sed δεύς. ut egregio isto Simonidis invẽto barbarismum in orthographiã inductũ videamus. & Quintilianũ in hac extollẽda litera valde miratus sum, cũ σ tamen, unde ipsa cõstat, tantũ extenuaret. Comites principis semivocalis in diductione labrorũ sunt er & el, cujus utriusque differentiæ per analogiã vocalium quas imitantur, expressimus. Effectus autem magis est animadversus ab authoribus, quã caussæ efficientes notatæ, sic autem Terẽtianus:

Vibrat tremulis ictibus aridum sonorem.

Hæc eleganter á Terentiano breviterque dicta sunt, ubi susurrũ sibili illius levigati nunc agnosco. quidam irritati canis hic exemplum statuere: & ita Persius accepit satyra prima:

——— *sonat hic de nare canina*

Litera ——— Atque ut s. serpentis, sic r canis litera nobis erit, nec Dionysij argumẽtum verebor ferarum literam, nec ideo hominum judicantis: Qui tamen idem author cũ hanc asperitatem in ρ cõcederet, τῶν ὁμογενέων γενναιότατον γράμμα, é congeneribus generosissimam appellauit. Verum aridum illum sonorẽ libẽtius audio, qualis videlicet in arbo-

rum foliis susurrus naturalis est,unde & Virgilio ilex arguta, pinusque loquentes appellantur.quod & Ausonius exposuit:

Est & arundineus modulatio musica ripis,
Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis,
Incubuit folijs quoties levis Eurus acutis.

Hanc igitur arborum musicam in hac una litera statuo,sed tamen literæ hujus sonum firmiorem initio dictionis facimus,liquidiorẽ in medio & fine,ut in relege.& sane ut in prima consonante,sic in secunda sonus est integræ literæ alius,alius liquidæ.Sed liquor iste, quod sciã, á nemine est expressus,neque nota ulla figuratus, ne in vernaculis quidem linguis. Priscianus vividum illius principis literæ sonum hic quodammodo sentit,tãtumque huic tribuit, ut cognationem ei cũ vocalibus attribuat: quia detracta aspiratione intellectum retineat, ut Retor pro Rhetor, quia in secunda declinatione græca retineat a, tanquam & ipsa vocalis esset, vt ὥρα,ὥρας. Age veró,cognationem harum literarum paulo plenius & uberius demõstremus. Varro sexto de lingua,exẽpla clara proposuit. Casmenarum (ait) prĩscum vocabulum ita natum atque scriptum ẽst: alibi Carmenæ ab eadem origine sunt declinatæ,ut in multis verbis: in quo antiqui dicebant s,postea dicunt r. ut in carmine Saliorum sunt hæc, Cosauli, Dolosi, Eso.Omnia veró adpatula coëmisse,jam Cusiatii, Muses,Ruse: dumque Janusvenet,post melios melior,fœdesum fœderum, plusima plurima,

ma, aſena arena, janitos janitor. Quintilianus idem repetivit libro primo: nam ut Valeſii (ait) & Fuſii in Valerios Furioſque venerunt, ita arbos, yapos, labos etiam & clamos ac laſes ætatis fuerunt. Atque etiam illæ commutationes cognationis inde remanſerunt, verri verſum, cucurri curſum, uro uſſi, gero geſſi. Ergo hæc s & r literarum cognatio eſt. Quid l litera? quibus authoribus tertiũ ab s locũ accepit? Quintiliano inquam, cujus illo primi libri loco, etiã de propaginibus aliarum ſequentium admonemur. Quarundam literarum (ait) vel exilitate vel pinguedine nimia laboramus, quaſdam velut acriores parum efficimus, & aliis non diſſimilibus, ſed quaſi hebetioribus permutamus: quippe r literæ, qua Demoſthenes quoque laboravit, l ſuccedit, quarũ vis eſt apud nos quoque: & cum c ac ſimiliter t non valuerunt, in g ac d molliũtur. Demoſthenes (ait Tullius Oratorio primo) ita balbus fuit, ut ejus artis cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere. R nempe quæ in Rhetorica prima eſt, dicere non poterat. l igitur dicebat. Da puero balbo Martialis hunc verſum pronunciandum:

Rara coronato plauſere theatra Menandro.

Permutato r in l pronuntiabit,

Lala colonato plauſele theatla Menandlo.

Ac quod Quintilianus ait r ipſius l ſonum molliorem habere, Capella definitione quã ſequimur uſurpavit. L (ait) lingua palatoque dulceſ-

cit. Et sic Dionysius λγλυκύτατον dulcissimã literã nominat. Atqui mitior & lenior litera triplicẽ sonũ (ut Plinio apud Priscianũ videtur) habet: exilem, quando geminatur secũdo loco posita, ut *ille, Metellus*: plenum, quãdo finit nomina & syllabas, & quando habet ante se in eadẽ syllaba aliquã consonãtem, ut sol, sylva, flavus, clarus: medium in aliis, ut lectus, lecta, lectum. hæc Priscianus ubi etiã cognationem l cum r ostendit, quod r in l mutetur, & l in r, ut á niger nigellus, ab umbra umbella. Aliquando etiã l in s ut vello vulsi. Atqui præter hunc triplicem sonum, liquor vernacula lingua sentitur, qualẽ sentimus cũ Francicé dicimus *delicatum, foliũ, douillet, fueillet*, ubi tribus integris literis barbare admodum utimur ad dimidium unius sonum declarandum. Liquida pressius diducta sequitur in em & en. mugitus autẽ ipsius videtur eã m mutã facere: mugitus tamen ipse per se se exauditur, crassior in ipso m, subtilior & exilior in n, & quidem aptius expressus Græcis nominibus μυ & νυ, si tamen ea legitimé per sextam vocalẽ proferantur. atque hi soni sint in utraque litera κεραχωδεῖς corniculati. De m Terentianus audiatur præcipiens, cum eam tertiam semivocalem fecisset,

At tertia clauso quasi mugit intus ore.

Et rursus alio loco de eadem litera,

Mugit intus abditum & cæcum sonum.

Et iterum cum dixisset eam subjici ipsi s,

Loco intimo fauces prope ipsas litera hæc excluditur.

M (ait

M (ait Cappella) labris imprimitur. Hujus literæ mugitũ etiã illum Quintilianus proposuit. Quid (ait libro duodecimo) quod pleraque nos illa quasi mugiẽte litera claudimus m, qua nullũ græcé verbũ cadit? Triplex veró sonus hujus literæ á Prisciano libro primo declaratur. M obscurum (ait) in extremitate dictionũ sonat, ut *templũ*: apertũ in principio, vt *magnus*: mediocre in mediis, ut *umbra*. utrũ veró de tribus his sonis unus sit liquor hujus semivocalis, an alius præterea ut in l fuit, nõ est facile divinare. Certe Franci pronuntiamus in medio & fine literã hãc pene oppressam ore aperto, cũ dicimus *tombe, tam cam*, & sic latinas voces, *ambo, dominũ*, sonamus. Quintilianus veró ait libro nono in e molliri m ultimam, si sequatur vocalis, nõ tolli quidem, sed tamen obscurari. Illa (ait) Cẽsoris Catonis diem hanc æque m litera in e mollita. Que in veteribus libris reperta mutare imperiti solent, & dum librariorũ inscitiam insectari volunt, cõfitentur suam. atqui eadem illa litera quoties ultima est, & vocalé verbi sequentis ita contingit, ut in eam transire possit: etiam si scribitur, tamen parum exprimitur, ut:

Multum ille ——— &

Quantum erat ———

adeo ut pené cujusdam novæ literæ sonum reddat, neque enim exprimitur, sed obscuratur, & tantum aliqua inter duas vocales velut nota est, ne ipsæ coeant. ideque rursus libri 11. capite 3. ait eodẽ loco m dissimulari. Quod veró Quintilia-

nus ait m literam, vel in pronũtiando carmine, non tolli, ſed obſcurari. Priſcianus docet exemplo Ennii aliquando ne menſura quidem tolli. Finalis dictionis (ait) ſubtrahitur m in metro plerumque, ſi á vocali incipit ſequens dictio. ut,

Illum expirantem transfixo pectore flammas.

Vetuſtiſſimi tamen non ſemper eam ſubtrahebant. Ennius in decimo Annalium:

Inſignita fere tum millia millitum octo.

Quod veró Priſcianus citat ex Ennio, id etiam ex Lucretio perſpici poteſt libro primo:

Corporum augebit numerum ſummáque ſequetur.

Ergo conſiderandum propono in hac liquida, quiſnam ſonus liquorem quartæ hujus ſemivocalis exprimat: an de tribus illis aliquis unus, an obſcurior hic á Quintiliano, an denique alius. Alius enim ſonus eſt integræ, alius liquidæ. N literã ipſi m ſubjeci velut ipſius molliorem quendam & ſuaviorem ſonum. Græci pariter ac Latini ſtatim poſt m, proximum n fecere. Ea re tamen non admodum moveor, cum in reliquis verũ potius ſequutus ſim. Quintilianum lib. 12. hic attendo, qui hujus literæ jucũditatem illius duritiei oppoſuit, cum ait: Quid quod pleraque nos illa quaſi mugiente litera cludimus, m, qua nullum græcé verbum cadit? at illi n jucundam & in fine præcipue quaſi tinnientem illius loco ponunt, quæ eſt apud nos rariſſima in clauſulis. Hæc ille. At veró ſic n in iſta mollicie degeneravit, ut priſtini mugitus nil feré retineat. & labiis nihil admodum niſi extremis utitur.

In

In hac tamen lenitate, principis literæ cognationem quandam, é dentium & palati organis, cum dẽtium palatique literis assumpsit. Terentianus palatum in hac definienda litera statuit, cum eam quartam semivocalem fecisset,

Quartæ sonitus fingitur usque sub palato,
Quo spiritu anceps coëat naris & oris.

Capella dentes adjunxit, cum ait, n lingua dentibus appulsa collidi. M mutatur in n sequentibus primis quatuor mutis T vel D, item C & G: ut tam tantum tandem, idem identidem anceps, num nuncubi, &, ut Plinio placet, nũquis nũquam. item sequente f, ut anfractus. Contrà n mutatur in m sequente m. unde illud Quintiliani libro primo, Immunis (ait) illud n, quod veritas exigit, sequentis syllabæ sono victum, m gemina cõmutatur. Item sequentibus cognatis B vel P, authoribus Plinio, Papyriano & Probo, ut imbellis, improbus. Sed satis de varia cognatione m. & n. sonus hujus audiatur. Plenius in primis sonat (ait Priscianus) & in ultimis partibus syllabarum, ut nomen, stamen: exilius in mediis, ut amnis, damnum. Atque n ante G & C literas (ut Nigidius apud Gellium docet) alia vis. ut in nomine anguis & angaria & anchora & increpat & incurrit & ingenuus: in omnibus enim iis non verum n, sed adulterinum ponitur. Nam n nõ esse lingua indicio est. nam si ea litera esset. lingua palatum tangeret. Hæc doctissimus ille Nigidius. Quod verò negat palatum tãgi, id accipit propter exilitatem, quod

exiliter tangat. quomodo enim á palato ad nares sonus hic transiret, si palatum omnino non tangeret? Sed tamen præter illum duplicem & pleniorem & exiliorem sonum, & hunc á Nigidio adulterinum, liquor est quidam in nostro vernaculo sermone, cũ dicimus Hispanũ, sociũ, *Espaignol, cõpaignon*, ubi tribus literis integris, dimidiatũ unius sonũ tali barbarismo scribimus, quali antea tertiæ semivocalis dimidiatum sonum expressimus. Verũtamen in semivocalibus liquidis liquor ipse utcunque nobis apparuit. Semivocalis firma succedit in Jod, & Vau, Ef. Veterũ nemo quod animaduertere potuerim, expressit vim Jod literæ. facta figura est vau cõsonæ: factũ nomen: explicatus sonus, ut postea dicetur. in hac nihil simile, quæ tamen habet usum non minorem. Claudius imperator literas tres Romanis imperaverat, ait Suetonius. quænam veró hæ literæ fuerint, tacet. duæ nominantur á Prisciano, digamma, & antisigma, Credibile est hujus cõsonæ nomen aliquod, aliquam etiam figuram factam esse: at quodnam id fuerit, divinare difficile est. Nos Hebræorum exemplo, Jod appellamus, & figuram attribuimus quam in Hispanorum & Francorum sermone versatam perspeximus. Jampridem enim Hispanis nescio quis dedit: Franciæ certe nunc nuper Lodoicus Megretius utẽdam proposuit, cujus in conformanda gentis suæ lingua industriam valde equidem probo & laudo. Sonum veró sequimur quem communis usus obtinet,
cum

cum nil á veteribus proditum, nec ipsi melius quicquam videamus. Itali & Hispani cum Latina verba pronunciant, hic vocalem non consonam faciunt: at ipsimet cum vulgari lingua proferunt, sonum eundem quem nos efficiunt: & vim consonantis, non vocalis ostendunt. quod sequimur. Eodem autem nomine & charactere vocalem & consonantem appellare & scribere, ut Latini nominarunt & scripserunt. Logica prorsus nulla fuit, nam si nomine & charactere suo & proprio, vocalis recte & vocatur & scribitur, non potest eodem nomine & charactere consona recte vocari & scribi. Vau & Ef imitantur differentias orbis u & y. V imitatur bombum apum.

Bombilat ore legens munera mellis apes,

ait author Philomelæ. Ut igitur antea ab ouibus & avibus, ita nunc ab apibus sonum hunc licet animadvertere. Vau cõsona Latinis, Varrone & Dydimo testibus, nominata est. ɟ figura á Claudio Cæsare facta etiam est. vis ejus & potestas est eadem quæ digamma Æolici, ut Terentianus ostendit: cum de j consona dixisset, cui consonæ vau consona præisset.

Versa vice si sit prior v, sequatur illa.
Cum dico vide, contulit i sonum priori.
Ast ipsa manet tempore quo sonabat ante.
Vocalibus hoc & reliquis prædita servat,
Ut vade, veni, vota refer, teneto vultum.
Crevisse sonum perspicis & coisse crassum,
Unde Æolis litera fingitur digammos,

Quæ de numero sit magis una consonantum,
Vocalis ni istum mage quàm versa sit usum.

Priscianus idem repetit: sic enim de hac litera Priscianus. V veró loco cõsonantis posita, eandem prorsus in omnibus vim habuit apud Latinos, quam apud Aeoles digamma: unde á plerisque hoc nomen datur, quod apud Aeoles habuit olim Ⅎ digamma, id est vau, ab ipsius voce profectum, teste Varrone & Didymo, qui id ei nomen esse ostendunt, pro quo Cæsar hanc figuram Ⅎ scribere voluit. quod quamvis illi rectè visum est, tamen cõsuetudo antiqua superavit. Typographi veró nonnulli tacito consensu figuram vau cõsonæ, hanc v nempe pro digamma illo Æolico induxerunt, & figura videtur aptior propter affinitatem cum vocali u, & certe jam nobis usitatior. Itaque quod ratio jampridem suaserit & vsus tacitus approbarit, negligendum non arbitramur. Sed literæ consonantis á vocali tam diversæ figuram quoque diversam sequimur. utrũ autem vav an vau Varro & Didymus appellarint, divinare difficile est. Priscianus tamen affirmat ea consonante nullã syllabam claudi. Itaque nos vau potius quã vav diximus. F literæ definitionem Terentianus his versibus complectitur, cum primam semivocalem fecisset,

Imum superis dentibus deprimens labellum
Spiramine leni, velut hyrta graja vites,
Hanc ore sonabis, modo quæ locata prima est:
Adversa palati supera premendo parte,

Obstan-

Obſtanſque ſono, quem ciet ipſa lingua nitens,
Validum penitus neſcio quid cogit inire.

Sic Terentianus ſpiritũ leniorem in f inſinuat, quàm ſit in aſpera φ græcorũ, ſicut rurſus ait idẽ:

F literæ à Græca φ recedit lenis & hebes ſonus.

Idem Capella profitetur, cum ait f dentes labrũ inferius deprimẽtes. Habet autẽ f ſonum ſono vau literæ perſimilẽ: quod etiã Priſcianus paulo poſt oſtendit. Habebat autem (ait) hæc f litera hunc ſonum, quem nunc habet u loco conſonantis poſita, unde antiqui af pro ab ſcribere ſolebant. ſed quia non poteſt vau, id eſt, digamma, in fine ſyllabæ inveniri, ideo mutata eſt f in b. ſifilũ quoque pro ſibilũ (teſte Nonio Marcello de doctorum indagine) dicebant. Ergo hæc Priſcianus de conſonis v & f. vnde intelligimus in f, & v duas potius figuras, quam literas eſſe. Nos tamen in v bombilum illum apum potius efficimus, quam flatum, qualis auditur in f. Sed Priſcianus tamen ait duas iſtas literas v & f ſono unas eſſe, argumentoque ex græco digamma ſumpto ita concludit: Digamma (ait) ſono eſt f: & ſane quidam f ex dupliciΓΓ factum ita putant F, & inde digamma appellari, at v ſono digamma eſt: v itaque ſono eſt f. Et quidem Aeoles ut vitarent aſperitatẽ literæ φ, digamma fecerunt, cujus ſono aſperitas illa pingueſceret, ut ait Sergius. Quod idem Priſcianus ait Romanos feciſſe. Quamquam (ait) antiqui Romanorum Aeoles ſequentes, loco aſpirationis eam ponebant, effugientes quoque

ipsi aspirationem. Quintilianus etiã cognationem cũ ph libro primo ostendit cum græculum testem á Cicerone derisum ait, qui φ pro f pronuntiaret. Græci (ait) aspirare solent φ, ut pro Fundanio Cicero testẽ, qui primã ejus literam dicere non posset, irridet. Differentia veró quæ sit inter f & φ seu ph sentietur, si separatim p sonus animadvertatur, ut sonaret si Pundanius diceretur: tũ ad p adderetur spiritus asper. hos duos cõjũctos sonos p & h cũ perceperis, intelliges quamobrem testis ille á Cicerone derisus sit, mutatoque nomine derideamur, qui duarũ literarũ nullam differentiam sentiamus. Præualuit tamen illius in scribẽdo saltem vitiũ, quãvis soni differentia seruaretur. Nam Diomedes aliã inter f & Φ differentiam facere non videtur, nisi quod f in latina voce, ph in græca adhibeatur, at tẽpore Prisciani f pro ph addebatur. In latinis dictionibus (ait) nos quoq; pro ph f cœpimus scribere, ut filius, fama, fuga: nisi quod est aliqua in pronũtiatione hujus literæ differentia cũ sono ph ut ostendit illius palati pulsus, linguæ, labrorum, nec tam fixis labris est pronuntianda f quomodo ph. atque hoc solũ interest inter f & ph. Hæc Priscianus, verẽ. nã labra in p cõcludun tur, ut mox dicetur. Sonus igitur ille mitioris & lenioris spiritus á Terẽtiano audiatur. Quintilianus enim mihi videtur etiã hic nimiũ ἑλλωνίζειν, dũ literæ hujus asperitatẽ nescio quam sibi cõminiscitur: cũ interim tamen fateatur digamma Æolici, quod ad emolliendã asperitatẽ literæ φ

quæsi-

quæſitum eſt,ſonum in ea ſentiri. Illa veró (ait libro duodecimo) pene non humana voce, vel omnino non voce potius,inter diſcrimina dentiũ efflanda eſt,quæ etiam cũ vocalem proxima accipit,quaſſa quodãmodo:utique quoties aliquam conſonantiũ frangit (ut in hoc ipſo frangit)multo fit horridior. A eolicæ quoque literæ, qua cervum ſervumque dicimus,etiã ſi forma á nobis repudiata eſt,vis tamẽ ipſa nos perſequitur.Hoc Quintiliani judiciũ eſt de f litera, ſed *Græcæ* laudis immodico ſtudio lõgius prolapſi. Debuit enim digãma grçcorũ uná reprehẽdere, quoniã eandẽ utriuſque poteſtatẽ facit:imo veró debuit φ græcorũ potiús dãnare,quia f mitiorem ſonũ & leniorem habet quã Φ. F autẽ ſemivocalem eſſe Terẽtianus aſſeruit,& flatus ipſe, qui per ſe ſe exauditur, facile cõtra Priſcianum vindicabit ſibi ſemivocalis definitionẽ.Nã Priſcianus argumentũ quod f ſit muta,quia uſurpetur pro muta,leve eſt.Nã f etiã pro ha,eodẽ authore,uſurpatur,& ſic non eſſet omnino litera.

Atque hæc de ſemivocalibus , veniamus ad mutas. Harũ definitio ſic eſt apud Terẽtianum:

Pars muta ſoni comprimet ora molientum:
Hic cœca ſoni vis penitus ſubeſt latetque.
Ut non labiis hiſcere,non ſonare lingua,
Ullumve meatum queat explicare niſus,
Vocalia rictum niſi juncta diſſerarint.

In qua definitione illud , *Comprimi ora molientum*,de clauſis labris nequaquam eſt intelligendum. Labra enim patent in quatuor t, d, c, g:

quæ clauduntur in B, p.ſed compreſsio hæc de aſtrictione interiore intelligatur.Sonus tamen in omnibus eſt mutus, ſed minus in illis quatuor.Itaque partitionem quandam etiam é vocalium partitione imitantur hiatu & orbe: primumque genus ex apertis & diductis labris, in ſpecies duas diſtinguimus, dentium & palati organo. Cognatio prima eſt Te & De. definitiones utriuſque ita ſunt in Terentiano:

T *qua ſuperis dentibus intima eſt origo,*
Summa ſatis eſt ad ſonitum ferire lingua.

Sed vitioſe poſt i pronuntiamus pro ſ, ut in *gratia, dentium, vitium, quæ pronuntiamus tanquam graſia, denſium, viſium.* At hoc modo ſemivocalis primæ ſibilus effertur, non mutæ nixus dentibus inhibitus. Nec veterum Grammaticorum quiſquam præcepit mutum literæ hujus ſonum ante i vocalem, ſequente alia vocali, ſemivocalem fieri. qui tamen tam religioſé ſingula alioqui momenta perſecuti ſunt. Grammaticorum recentiorum id fuit, é vernaculis linguis judicium de vetere Romana lingua facientium. Georgius Valla recens Grammaticæ author recentioribus præbuit hic occaſionem neſcio quam, ut T ante vocalem pronuntiandum cenſerent ut in pueritia, duritia, quaſi puericia duricia. Sed hi teſtes peregrini & tam longé á Romana civitate remoti, in quæſtione de cõſuetudine populi Romani, audiendi non ſunt. Quidam autem hic pronuntiant T tanquam ſcriberetur ts: ut gratia dicunt tanquam ſcriberetur

gratſia. In quo error eſt etiam craſſior priore, cum pro unica muta, ſumatur muta cum ſemivocali. Quare T ante i ſonare debet ut ante a & o. D literæ ſonus ſic á Terentiano definitur:

At portio dentes quoties ſuprema linguæ
Pulſaverit imos, modicéque curva ſummos:
Tunc D ſonitum perficit, explicatque vocem.

D veró remiſſionem eſſe ipſius T, jam ante ex Quintiliani loco patuit de c & g. Cum c (ait) ac ſimiliter t non valuerunt, in g ac d molliũtur. Quid T (ait idem) literæ, cũ d quædam cognatio? Quare minus mirum ſi in vetuſtis operibus urbis noſtræ & celebribus tẽplis legantur Alexanter, Caſſantra. Quomodo autem T molliatur in d, conſideratione non mediocri indiget, cum ipſius d aſperitas á Quintiliano reprehendatur. Quid? (ait libro duodecimo) quod ſyllabæ noſtræ in b literam & d innituntur? adeo áſpere, ut plærique non antiquiſſimorum quidem, ſed tamen veterũ mollire tentaverint, non ſolum averſa pro abverſis dicendo, ſed in præpoſitione b literæ abſonã & ipſam s ſubiiciendo. at Quintilianus in illa quæſtione cum Græcorum eloquentiam ex literarum ſuavitate vult extollere, argumento ſuo videtur indulſiſſe, & græcarum literarum ſonis efferendis, nimiũ latinis detraxiſſe: & quidem argumento inepto. nec enim in præpoſitione ab, s ſubiicitur, ſed potius detrahitur, ut b mollius ſonet (præpoſitio enim eſt una *Abs*, ut ait in Oratore Cicero) nec s abſona litera eſt Latinis potius quam

Græcis,cum sit communis.Ergo Quintiliani talis oratio nihil nos moveat.prior ejus sententia verior habeatur.Sed hæc satis de T & D. Altera cognatio sequitur diductarum mutarum in Ce & Ge.C porro, Qu & Ka sonum & cognationem,vel potius ταυτότητα identitatem Terentianus sic explicat,

Utrumque latus dentibus adplicare linguam
C preßius urget,sed hinc hincque remittit,
Quo vocis adhærens sonus, explicetur ore.
K, perspicuum est,litera quod vacare poßit
Et q similis:namque eadem vis in utraque est.
Quia qui locus est primitus unde exoritur c,
Quascunque deinceps libeat jugare voces,
Mutare necesse est sonitum quidem supremum,
Refert nihil K prior,an Q fiet, an C.

Terentianus hic tantum posteriorem soni caussam é dentibus attingit,nec dētes ipsos definit. Capella subtilius idē interpretatur. C (inquit) molaribus super linguæ extrema appulsis exprimitur. Neuter palati caussam attigit, percutitur tamen ante palati cælum intima lingua. Sic etiam cognatæ literæ Q & K palato formātur. de quo sic Capella : K faucibus palatoque formatur, Q appulsū palati,ore restricto.Quintilianus veró & Priscianus cum Terentiano consentientes non tam tres hic literas, quám unius literæ tres figuras faciunt. Sed K una voce omnes Grammatici tollunt.Q (ait Quintilianus) quæ & ipsa quorundam nominum nota est, & K, cujus similis effectus speciesque, nisi quod paulum

paulũ á nostris obliquatur: *x* apud Græcos nunc tantum in numero manet. Hic Quintilianus facit trium literarum C, Q, K, sonum eundem: & K latinis otiosum esse ait. Sed eandem literam eodem libro plenius rejicit. K quidem (ait) in nullis verbis utendum puto, nisi quæ significat etiam ut sola ponatur. Hoc eo non omisi, quod quidam eam, quoties a sequatur, necessariã credũt: cum sit c litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Terentianus igitur & Quintilianus attenté & considerate hic audiendi sunt, cũ ajunt trium literarum unum sonum ante quamvis vocalem esse. Hinc enim patet c ante e & i vitiosé á nobis pronũtiari sibilo s literæ, ut *amice, amici*, vulgo sic enuntiamus tanquam scriberemus *amise, amisi*, & literam ipsam appellamus tanquam scriberemus *Se*. Atqui c (ut Quintilianus jam nobis exposuit) ad omnes vocales vim suam perfert, quam utique non perferret, si ante e & i sibilaret, non mutiret. neque veterum grammaticorum quisquam monuit ex hac muta semivocalem fieri. Et quidem c esto ultima vocis litera, ut in *nunc, dic, duc, fac*: illinc intelges, ex sono nullius literæ contagione affecto, nomen ejus proprium ac germanum esse tanquam Ke scriberetur, non tanquam notetur Se. Itali pinguius hic quiddam sonant, ad differentiam sibili: & tolerabilius id est, sed tamen verus sonus est idem (ut authores illi nos docuerunt) c ante e & i, qui est ante a & o, & tamen in *Cicero* Italicus sonus etiam facit é muta semi-

vocalem. quod Latinum non eſt, ſed Gotticum aut Francicum. Quare barbariſmus hic eſt talis, qualis antea in t dictus eſt, cum *gratia* pronũtiatur, tanquam *graſia* ſcriberetur. Sed idem Priſcianus de uno triũm literarum ſono plenius repetit. k enim (ait) & q, quamvis figura & nomine videātur aliquam habere differentiam cũ c : tamen eandem tam in ſono vocum, quam in metro continent poteſtatem. Nulla enim ratio videtur cur a ſequente k ſcribi debeat. *Carthago* enim & *caput*, ſive per c ſive per K ſcribāntur, nullam faciunt, nec in ſono nec in poteſtate, ejuſdem conſonantis differentiam. Quinetiam ipſius q eandem cum c poteſtatem eſſe Priſcianus demonſtrat, his argumentis: Quod ſi (ait) q alia litera exiſtimanda eſt quam c : q quoque, cũ ſimiliter præponitur u amittenti vim literæ, alia putari debet: & alia, cum id non facit. dicimus enim *anguis* ſicuti *quis*, & *augur* ſicuti *cur*. Et paulo poſt de q. Niſi (ait) eandem vim haberet quam c, nunquam in principiis infinitivorum vel interrogativorũm quorundam nominũ poſita, per obliquos caſus in illam trāſiret, ut quis, cujus, cui, ſimiliter á verbis q habētibus, in quibuſdam participiis in c transfertur, ut ſequor, ſecutus, loquor, locutus. Argumenta Priſciani hæc ſunt, ſed illud prius acutius eſt poſteriore, poſteriore tamen cognatio oſtenditur é cõmutatione. Authoritas Varronis multo majoris ponderis eſt : qui, teſte Cenſorino, neque k neque q adhibuit in numero literarũ. De k aſſen-

timur:

timur: de Q non item. quoniam ipsius c species quædam sit ad aliquē usum selecta. Constet tamen hic figuras quidem tres esse, C, Q, K: sed revera vnám literam. Quod veró q ante liquidam u tantum adhibeatur, Quintiliani præceptum est: Duras (ait libro duodecimo) & illas syllabas facit, quæ ad conjungēdas demū sibi subjectas vocales est utilis, alias supervacua: ut *equos* ac *equum* scribimus. Idem Terentianus:

Namque q præmissa semper u, simul mugit sibi,
Syllabam non editura, ni comes sit tertia
Qualibet vocalis. illis hoc & exemplis proba:
Nāq; equos vel æquor, quæstus aut aquā scribimus,
Et queo & querela, quercus & quater q prædita est.

Idē Priscianus. Q veró (ait) propter nihil aliud scribenda videtur esse, nisi ut ostendat sequens u ante vocalem in eadem syllaba positā perdere vim literæ in medio: denique (ut Velius Longinus ait) quidam in hac litera sola, etiam u intelligi putant. Itaque scribunt *qus*, *qid*, *qæro*, Quod & Terentianus admonuit:

Quippe q, non constat aliter quam duabus c et u:

Sic Diomedes ait q esse compositam ex c & u. Ergo hæc de tribus figuris unius literæ. G autem velut c levigata est. id enim Terentianus diserte ait cum de c dixisset:

G porro retrorsum coit, & sonum prioris
Obtusius ipsi prope sufficit palato.

Nomen veró hujus literæ ex ultimis syllabis sic intelligitur, ut antea nomen ipsius c. dic enim

regs gregs, atque s detrahe: audies ſonum verum qui ante omnes vocales eſſe debeat. Et illud eſt nimirum Quintiliani de literarum ſucceſſione jam ante repetitum, Quarundam literarum vel exilitate vel pinguitudine nimia laboramus: quaſdam velut acriores parum efficimus, & aliis non diſſimilibus, ſed quaſi hebetioribus permutamus. Quippe ρ, qua Demoſthenes quoque laboravit, λ ſuccedit: quarum vis eſt apud nos quoque, & cũ c ac ſimiliter t nõ valuerunt, in g ac d molliũtur. Ergo g nihil aliud eſt quam c lene ac molle, & Diomedes libro ſecundo novam ideo conſonam vocat. Hinc cognationis cõmutationes κυβερνήτης gubernator, κώβιος gobius, egi actum, quadringenta, ſeptingenta, pro quadrincẽta ſeptincenta. Sed affinitas ex Quintiliano multo notior illa eſt. Quid (ait libro primo) quæ ſcribuntur aliter quam enuntiantur? Nam Gajus c litera notatur: nec Cneus eã literam in prænominis nota accipit, quam ſonat. Quam eandem cognationem Terentianus expoſuit his verſibus: quibus & cauſſa illa ſuperior habetur:

Scribimus prænomen unũ & C quidẽ præponimus:
G tamen ſonabit illic, quando Cneum enuntio.
Aſperum quia vox ſonorem leviore interpolat:
Vel priores g Latini nondum ab apice finxerant.
Cajus prænomen proinde c notatur, g ſonat.
Sic amurca, quæ vetuſte ſæpe per c ſcribitur,
Eſſe per g proferendam crediderunt plurimi:
Quãdo ἀμοργὴ græca vox eſt, γάμμα origo præferat.

Ergo

Ergo videmus veterum tantum ſtudiũ in vnius literæ commutato ſono, ut g pro c proferatur, id eſt muta pro muta cognata. an tacituros fuiſſe putamus de tanta illa commutatione mutarum t & c?id profectò non eſt credibile. Ergo é proxima cognatione c & g, etiam intelligimus linguæ noſtræ vitium idem eſſe in ſono g ante e & i, quod in c: cum ſonus idem ante omnes vocales eſſe debeat. itaque *rege regis* pronuntiare tanquam *reje rejis* ſcriberetur, barbariſmus eſt. qualis eſt in quibuſdam Germanis ante a, o, u, ſic enim pronũtiant *Gallus, gobius, gula*, tanquam ſcriberetur *Jallus, jobius, jula*. X ſimili vitio atque ζῆτα in literas venit. eſt enim compendium duarum literarum c s vel g s, non autem una litera, cujus poteſtatem indicat Terentianus cũ de phi dixiſſet:

Mixtura ſecundæ geminum parat ſonorem:
Quia c ſimul & quæ prior eſt jugando niſum,
Retrorſus adactam ſolidant premuntque vocem.

Ix veró poteſtatem habere c s, g s, ex Varrone audiamus. Quid ſimilius videtur, quam in his eſt extrema ſyllaba, crux, frux? quas qui audit voces, auribus diſcernere poteſt nemo, cũ eaſdem non eſſe ſimiles ex aliis verbis intelligamus: quod cum ſint cruces & fruges, & de his extremis ſyllabis exemptum ſit c, ex altero g: ut ex c & s crux, ex g & s frux. quod item apparet, cum eſt ademptum s, nam fit unum cruci, alterum frugi. Priſcianus idem libro primo repetiuit, X etiã (ait) duplicem loco c & s vel g & s poſtea

á Græcis totam aſſumpſimus, ut dux ducis, rex regis. Atque in his exemplis animaduertimus x redire in ſimplices c s, g s. Sed tamen hanc literam & Quintilianus & Cicero improbarunt. Noſtrarum literarũ ultima x (ait Quintilianus) qua tamen carere potuimus, ſi nõ quæſiſſemus. Cicero in Oratore, Quinetiam verba ſæpe contrahuntur, nõ uſus cauſſa, ſed aurium. Quomodo enim veſter Axilla ala factus 'eſt, niſi fuga literæ vaſtioris? quam literam etiam é maxillis, é taxillis, vexillo & paxillo, conſuetudo elegãs latini ſermonis evellit. Sic igitur Tullius, unde intelligimus hac litera non tantum Romanos carere potuiſſe, ut Quintilianus ſentit, ſed voluiſſe, cum de induſtria ſic ejus vaſtitatem fugerint. Et quidem ſi juſta cauſſa fugiendam proſodiam literæ hujus veteres illi principes putaverint, multo juſtiore ejus orthographiã fugiẽdam putaviſſent, cum c s & g s diſtinctius ſonos ſuos exprimant. Cum enim nex & grex ſcribitur, ambigua lectio eſt ex hac nota, utrum *negs grecs*, an *necs gregs* legendum ſit: neque hic litera eſt nota ad rem intelligendum, ſed res ipſa ante cognita, eſt lectionis argumẽtum. Deinde barbariſmus ille qui fuit in ζέτα, huc etiam redit, ut una veluti litera duarum ſyllabarum literas cõplectare: ut in expiro. nam *ec* prima ſyllaba eſt: ſecũda *ſpi*, & tamen *ecs* in primam ſyllabam vitio ingenioſi hujus compendii includitur. Itaque duplex iſta litera barbariſmum quoque duplicauit. Quare ut duplex eſt conjunctio cs &

gs,

gs, ita hic duplici charactere opus fuit. Quare ut antea Simonides inventione longarũ η & ω, item ζ, sic Palamedes inventione ξ duplicis nullum Grammaticæ adjumentum attulit. Atque hæc de mutis apertis, clausæ sequuntur Be & Pe. cujus utriusque literæ definitio apud Terentianum propter affinitatem conjuncta est:

B litera vel p quasi syllabæ videntur,
Junguntque sonos de gemina sede profectos.
Nam muta jubet portio comprimi labella:
vocalis at intus locus exitum ministrat.
Compressio porro est in utraque dissonora:
Nam prima per oras etiam labella figit.
Velut intus agatur sonus: ast altera contra,
Pellit sonitum de mediis foras labellis.

Græci ut ante proposuimus, in sex cõsonis affinitatẽ docuerunt p simplicis, b mediæ, phi aspiratæ. b igitur plenioris est soni & durioris, quã p. quod ostendit ipsa definitio. nam b oris labiorum compressis intus mutit: p foras erumpit é mediis labellis. Quare præponimus b ut plenius & asperius, cui emolliendo succedat p. B autem idem est quod β: & similiter utrumque sonare debet, ut Cratini locus ille, ex ovium balatu βῆ βῆ, demonstrat. Græci veró recentiores vitiose pronunciant ut digãma Æolicum. atqui jam antea ex Quintiliano de asperitate b literæ dictum est, ut absona illi videatur, & arguméto Quintiliani respõdimus. Quintilianus etiã cognationẽ b literæ cũ m lib. I. proponit, loco jam ante proposito. Sed b quoque in locũ aliarũ de-

aliquãdo.unde Burrus, Bruges, Belena: nec non eadē fecit ex duello bellū: unde duellios quidā dicere Bellios ausi. Hic pro p, ph, h, positum b Quintilianus ait. dicimus enim Pyrrhus, Phryges, Helena. Quæ demonstrant b latinis veteribus gratius fuisse, posteaque mollitū in p. sed & illa cōmigratio hic est d in b: sic in thematis verborū cū sit b, prȩteritis ferè mutatur in p, quod ait Priscianus libro decimo, Mutatur b in p sequēte s: ut scribo scripsi, nubo nupsi. nunquam enim (ait) b ante s in principio syllabȩ potest inveniri, ut pseudolus, ipse. Et rursum ibidē, Nulla autē ait caussa alia est mutandæ b in p ante s in principio syllabæ positȩ, nisi euphonia: cujus ratio apud Græcos quoque obseruantissimos eius seruata est in supradictarū consonantiū scriptura, ut κρύβω ἔκρυψα κέκρυπται, λείβω ἔλειψα λέλειπται. pro ψ enim Græca nos in principio syllabæ, ps scribimus: ut nubo nupsi nuptū, scribo scripsi scriptū, scalpo scalpsi scalptū. Priscianus generalē mutationis caussam hic attulit euphoniā, specialē autem & propriā ex affinitate literarū verius attulisset, sicuti primo libro proposuit. Hæc vero affinitas b & p efficit ut etiam non scriptæ literæ p sonus, pro b scriptæ sono pronuntietur. Quæri solet (ait Quintilianus libro primo) in scribendo præpositiones sonum quem junctæ efficiunt, an quē separatæ, obseruare conveniat: ut cum dico obtinuit. secundam enim b literam ratio poscit: aures magis audiunt p. Græci habēt hic duplicem literam, ψ, pro ps, quam latini repudia-

pudiarunt, nisi quod Claudius antisigma dicitur á quibusdam scripsisse. si ita est, caussa multo justior hic fuit. Fuerat & hoc compendiũ præcipue probandum, cum in eandem syllabam duæ illæ consonantes incidant. Superest Ha literáne an aspiratio tantum, magna quæstio est. Sed tamen ha dicenda, non ah, ut ex Prisciano patet, qui libro quinto scribit tria latinarum literarũ nomina in a desinere, a, ha, Ka. Sed quæstio major est de ha, literáne sit, nec ne. Quintilianus modo dubitat literane sit, modo videtur é numero literarum tollere, cũ ita loquitur de literis capite quarto libri primi, An rursus aliæ redundẽt præter illam aspirationis notam, quæ si necessaria est, etiam cõtrariam sibi poscit. At hoc argumẽto nihil concluditur. sic enim omnium literarum contrariæ literæ quærendæ essent, & contraria illa lenioris spiritus nota possit intelligi ubicumque nulla sit spiritus asperi nota, sicuti revera intelligitur. Priscianus non dubitat, sed omnino literam non esse disputat, nec aliud habere literæ quam figuram: neque vocalem, neque é consonis semivocalem aut mutam esse. sic hac de re loquitur: H veró aspirationis est nota, & nihil habet aliud literæ quam figuram, quod in versu scribitur inter alias literas. Quod si sufficeret ut elementum putaretur, nihilominus quorundam etiam numerorum figuræ, quia in versu inter alias literas scribuntur, quamuis eis dissimiles sint, elementa sunt habenda. sed minime hoc est adhibendum: nec aliud aliquid

ex

ex accidẽtibus proprietatem oſtendit uniuſcujuſque elementi, quám poteſtas, qua caret aſpiratio, neque enim vocalis nec cõſonans eſſe poteſt. Vocalis non eſt h, quia á ſe vocem non facit: nec ſemivocalis, cũ nulla ſyllaba Latina vel Græca per integras dictiones in eã deſinat: nec muta, cum in eadem ſyllaba cum duabus mutis ponatur Pthins, Ericthonius. nulla enim ſyllaba plus duabus mutis poteſt habere iuxta ſe poſitis, nec plus tribus conſonantibus cõtinuare. Authoritas quoque tam Varronis quã Macri, teſte Cenſorino, neque k neque q neque h in numero adhibet literarum. Hæc Priſcianus, quibus admodum nihil efficit. Nam ah & vah in h deſinunt: quamvis argumenti hujus gratia Priſcianus fingat contractas voces eſſe pro aha & vaha. Et Diomedes docet in his tantum vocibus h finalem eſſe. Sed tamen quid aliud geminationis argumentum efficit? quaſi alienius ſit in eadem ſyllaba cum duabus mutis ha, quã vocalẽ geminari. Deinde quid ad rem attinet, contractæ voces an plenæ ſint? ſatis enim eſt argumẽti quod hæc clauſula auribus probata ſit, Quare Priſcianum nihil hæc adjuvant. Sed argumẽtum Terentiani præcipuũ hic videtur, quod ha ſine tempore ſit:

Sola nec vocalis uſum, nec tuetur conſonæ,
Tempus aut miniſtrat ullum brevibus uſquã ſyllabis.

At huic etiam argumento reſpõderi poteſt, vocalẽ u liqueſcere aliquando, ſic s, r, l, m, n: nec propterea literas non eſſe. Ergo his tam multis argu-

argumentis non excluditur h a de genere literarum. Age veró Priſcianum pro contrario diſſerentem audiamus. Hanc enim cauſſam diſputat εἰς ἑκάτερον docuitque h a vim habere conſonantis v. Sciẽdum tamen (ait) quod hoc ipſum Æoles quidem ubique loco aſpirationis ponebant, effugientes ſpiritus aſperitatem: nos autẽ in multis quidem, non tamen in omnibus illos ſequimur, ut cum dicimus veſpera, vis, veſtis. Quæ ante Priſcianum Terentianus quoque docuerat, heſperum veſperum, Henetos Venetos, ἑςίαν Veſtam, ἐςῆτα veſtem, & ſimilia facta eſſe. Sed Priſcianus docet etiam h vim s habere: Sæpe (ait de s) pro aſpiratione ponitur in his dictionibus, quas á Græcis ſumpſimus, ut ſemis, ſex, ſeptem, ſe, ſal: Nam ἥμισ, ἕξ, ἑπτὰ, ἕ, ἅλς, apud illos aſpirationem habent in principio. Adeo autem cognatio eſt huic literæ, id eſt s, cũ aſpiratione, quod pro ea in quibuſdam dictionibus ſolebant Beotii, id eſt, pro s, h ſcribere, ut muha pro muſa dicentes. Docet author idem b literæ vim in h eſſe: unde pro Helena veteres Romani Belenã dicebãt. H igitur habet vim conſonantium S, B, V: imo veró affirmat, ut jam citavi, ſi h vocali, cui cohærere debeat, detrahatur, vitiũ videri, quamvis intellectus maneat: ſin autẽ cõſonanti detracta ſit, vim ſignificationis prorſus minui. quo etiam ſpectat illud Quintiliani de barbariſmo præcipientis. Illa veró (ait) nõ niſi aure exiguntur quæ fiunt per ſonos: quanquam per aſpirationem, ſive adiicitur vitioſe ſive de-

trahitur,apud nos poteſt quæri an in ſcripto ſit vitium,ſi h litera eſt,non nota.Sed illud Quintiliani libri duodecimi capite decimo illuſtrius eſt. Prudenter (ait) qui cum interrogaſſet ruſticum teſtem an Amphiona noſſet, negãte eo, detraxit aſpirationem, breviavitque ſecundam ejus nominis ſyllabam: & ille eum ſic optimé norat.His igitur argumentis contra illa Priſciani argumenta uberius reſpõderi poſſit:Priſcianique multo acutius judicium de j & v cõſonis, pro ſyllogiſmi propoſitione huc appellari. Poteſtas (ait) maximum eſt in diſtinguendis elementis.ſicut enim quãuis in varia figura & vario nomine ſint k & q & c, tamen quia vnam vim habeant tam metro quam in ſono, pro una litera accipi debẽt:ſic i & u,quamvis unum nomen & unam habẽt figuram tam vocales quam cõſonantes, tamen quia diverſum ſonum & diverſam vim habent in metris & in pronuntiatione ſyllabarum,non ſunt in iiſdem meo judicio elementis accipiendæ. Hæc Priſcianus rectius cõſtantiuſque philoſophatur.Poteſtas eadem quamvis diverſa nomina & diverſæ figuræ ſint,tamen eandem literam eſſe oſtendit:diverſa poteſtas diverſam denique literam facit. At, inquam,h vim & poteſtatem cõſonantis habet, valetque hanc ipſam conſonam v,de qua aſſerit Priſcianus:valet s:valet b: imo veró aſperitatẽ ſpiritus ſui per ſe poteſt.Quare h litera eſt, eaque cõſona.Non autem videtur muta,quia ſpiritus ipſe non mutit:ergo ſemivocalis.Sed alias

id

id amplius æſtimabitur. Atqui in hac etiã aſpirationis litera videmus latinorum prudentiam lõge majorem quam græcorum. E græcis enim Palamedes in tribus aſpiratis conſonis tres ſibi characteres confingendos putavit, θ, χ, φ: ſimillima levitate & incõſtantia, atque antea ξ, ω, ζ, ψ, Simonides confinxerat. Nam ſi charactere opus fuerat ubi aſpiraretur, etiam characteribus in ſeptem vocalibus, itẽ in ῥ opus fuit, quia hæ quoque literæ aſpirantur. Latini igitur ſpreto Palamedis commento aſpirationis literam, ubi neceſſaria eſſet, addiderunt: neque partem operis, minime præſertim neceſſarii, inchoarũnt, partem omiſerunt. Sed de iis compendiis notarum poſtea rurſum diſſeremus in conjunctione cõſonarum, ubi imprimis ea cõpendia neceſſaria videbantur. Venio ad uſum ſemivocalis hujus ultimæ, deque eo veteres Grammaticos cõſulo. Cicero in Oratore docet h veteribus latinis fere nullã fuiſſe niſi in vocali: ſuo tamen tempore erupiſſe cõtrariam conſuetudinẽ, cui ipſe conceſſerit. Quin ego ipſe (ait) cum ſcirem ita majores locutos eſſe, ut nuſquam niſi in vocali, aſpiratione vterentur, loquebar ſic, vt pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginẽ dicerem aliquãdo, idque ſero, convitio aurium cũ mihi ex torta veritas eſſet, uſum loquendi populo cõceſſi, ſcientiam mihi reſervari. Orcinos tamen, Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrymas dicimus: quia per aurium judiciũ ſemper licet. Catullus verò Ciceronis æqualis im-

modicum illud aſpirationis ſtudiũ eleganti carmine notavit in Arrio:

Chommoda dicebat, ſi quando commoda vellet
Dicere, & hinſidias Arrius inſidias:
Et tum mirifice ſperabat ſe eſſe locutum,
Cum quantum poterat, dixerat hinſidias.
Credo, ſic mater, ſic liber avunculus ejus,
Sic maternus avus dixerat atque avia.
Hoc miſſo in Syriam requierant omnibus aures:
Audibant eadem hæc leniter & leviter:
Nec ſibi poſt illa mutuebant talia verba:
Cum ſubito affertur nuntius horribilis,
Ionios fluctus, poſtquam illuc Arrius iſſet,
Iam non Ionios eſſe, ſed Hionios.

Quintilianus idem repetiuit: Aſpiratione (ait) veteres parciſſimé ſunt uſi, etiam in vocalibus, cum œdos, ircoſque dicebant. diu deinde ſervatum, nec conſonantibus aſpiraretur, ut in Graccis & triumpis. Erupit brevi tempore nimius uſus, ut choronæ, Chēturiones, Præchones, adhuc quibuſdam inſcriptionibus manēt. Terentianus deinde & Priſcianus temporum ſuorum judicia prodidere, quæ complectimur. Verba Terentiani ſunt:

Nulli dubium eſt faucibus emicet quod ipſis,
H litera, ſive eſt nota, quæ ſpiret anhelum.
Quin hanc etiam Grammatici volunt vacare,
Quia non adicit literulis novum ſonorem:
Sed græcula quædam ſolitæ nitella vocis
Vocalibus apte, ſed & anteposta cunctis;
Haſtas, hederas quum loquor, hiſter, hoſpes, hujus

Solum

Solum patitur quatuor ante consonantes,
Graecus quoties nominibus latina forma est,
Si quādo choros, Phyllida, Rhammes, thyima dico.

Hic docet Terentianus solas vocales in latina dictione aspirari, idemque rursus alio loco affirmat:

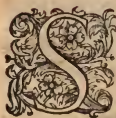
Una nam spiramen addit omnibus vocalibus,
Hasta quādo & hedera dicis, hister, hospes atq; hum⁹
Quatuor solis adhaeret consonantum literis,
Inserit si quando graeca sermo noster nomina,
Quom choros, Rhamnum, necesse est Phyleidem, thimum loqui.

Diomedes idem proponit de solis vocalibus aspiratis. Solas (ait lib. secundo) vocales aspirari quidam existimant. Priscianus de aspiratis vocālibus & consonis ita loquitur. Aspiratio (ait) quoque ante vocales omnes poni potest: post cōsonantes autem quatuor tantummodo, more antiquo graecorum c, t, p, r, ut habeo, Herēnius, hyems, homo, humus, Chremes, Thraso, Philippus, Pyrrhus. Ideo autem extrinsecus ascribitur vocalibus, ut minimum sonet: consonātibus autem intrinsecus, ut plurimum. omnis enim litera sive vox plus sonat ipsa sese cū postponitur, quam cum anteponitur. quod vocalibus accidens esse videtur: nec si tollatur ea, perit etiam vis significationis. vt si dicam Erēnius absque aspiratione, quamvis vitium videar facere, intellectus tamen integer permanet. Consonantibus autem sic cohaeret, ut ejusdem penitus substantiae sit, & si auferatur, significationis

vim minuat prorſus , ut ſi dicam Cremes pro Chremes.unde hac conſiderata ratione Græcorũ doctiſſimi ſingulas fecerunt eas quoque literas.Quippe pro th θ,pro ph φ,pro ch χ ſcribentes:nos autē antiquam ſcripturā ſervamus.Hæc igitur Priſcianus de aſpirationis vi & facultate. Priſcianus tamen non affirmat in ſolis vocibus græcis conſonas aſpirari.Probus autē in catholicis ait in tribus latinis vocibus cōſonas aſpirari, lurcho, orchus, pulcher.At cæteri Grammatici duo prima non aſpirant, & tertium qui deducunt á polleo,negant aſpirandum : planeque Terentiani præceptio vera videatur. Nam quæcūque præterea voces ex aſpiratis illis quatuor conſonis aliquam habeant, aut græcæ aut é græco derivatæ reperientur.

Diomedes ait h nulli ſubjici,niſi conſonanti, ut in Trachia & nominibus Græcis.

LIBER SECUNDUS IN SECUNDUM GRAMMATICÆ caput de sonis syllabarum.

ED de singulis literis satis. jam tempus est de syllaba dicere. quæ ipsa litera est, aut é literis constituta. Abusive (ait Priscianus) singularum vocalium sonos syllabas nominamus. quamobrē veró Priscianus id affirmet, non video. sonus illic unus absolutus & perfectus est. Atque in syllaba é pluribus literis constituta ordo certus spectatur antecedentium & consequentium. Primus est in vocalibus, unde diphthongus oritur. Latinæ vocis syllaba tres vocales habere nō potest, ut Quintilianus ait: & Terentianus,

syllabam nec invenimus ex tribus vocalibus.

Itaque diphthongus est, in qua duæ vocales cōjunctum sonum habent. Quærit Quintilianus libri 1. capite 4. quomodo duabus vocalibus in se ipsas coëundi sit natura, cum nulla consona coëat, nisi altera alteram frangat. quærit (inquā) at quæstioni suæ non respōdet, nisi pro responso sit illud in vocibus *cōjicit, servus*. in quibus Jod & Vau cum vocalibus in eadem syllaba jungūtur, neque verum est in una syllaba cōsonas alteram ab altera frangi, ut mox patebit. nec vo-

cales coïre Quintiliano eſt miſceri,ſed alteram ab altera tanquam abſumi, ut libri 11. capite 3. indicat ipſe illo verſu:

Multum ille & terris ———

ubi in, Ille &, duplex e coit in unũ.Sed tamen locus ille Quintiliani, & hic alter locus incautis nec ſatis attentis occaſionem erroris permagni præbuit,ut putarent in diphthongo cõfundi ſonos duarum vocalium, & tertium creari. Conjungũtur quidem ſoni duo, verum minime cõfunduntur,nec enim δύο φθόγγοι eſſent.De prima diphthongo Quintilianus veterum diſſimilẽ uſum tradit,quod modo ai more græco, modo æ dicerent.ſic autem loquitur libri 1. cap. 7. ai ſyllabam cujus nunc e literam ponimus,varié per a & i efferebant. quidam ſemper, ut Græci: quidam ſingulariter tãtum, cum in dativum vel genitivum caſum incidiſſent,unde pictai veſtis, & aquai Virgilius amantiſſimus vetuſtatis carminibus inſeruit.In iiſdẽ plurali numero e utebantur,hi Syllæ,Galbæ.Hæc Quintilianus. Locus autem apud Virgilium diphthongi ai quadruplex eſt:primus 3.Æneidos,

Aulai in medio libabant pocula Bacchi:

Secundus ſexto,

Æthereum ſenſum atque aurai ſimplicis ignem:

Tertius ſeptimo,

Exultant æſtu latices,furit intus aquai vis:

Quartus nono,

Dives equum,dives pictai veſtis & auri.

Itaque hanc diphthongũ recté ait Probus quater

ter in Virgilio inveniri, nec veré à quibuſdam reprehenditur in diphthongo aquai, præſertim cúm & Quintilianus eandem diphthongum in Virgilio notarit. Sic igitur Quintilianus de prima diphthongo. in qua hodie vulgus e duntaxat extremam pronuntiat, ſicut & in œ. Conſule Varronem, Quintilianum, & veteres illos, quos authores habere volumus: barbariſmum eſſe dicent. Atque ut au & eu duos in unum ſonos non confundunt illos quidem, ſed conjungunt, ſic ae & oe conjungere debeant, quales nos Fráci in vernacula lingua ſonos plane pronuntiamus in his verbis *paiant, gaiant, moe, toe*, & in cæteris. Et veró in Græca lingua conſimiles barbariſmos in αἰ & οἰ toleramus pronũtiando per ε & ι: neque veterum græcorum exemplis movemur. Ajacemque in Sophocle valde traducimus. ait enim:

Αἶ αἶ, τίς, ἄν ποτ' ᾤεθ' ὧδ' ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς.
Νῦν γὰρ πάρεστι καὶ δὶς αἰάζειν ἐμοί,
καὶ τρίς. Id eſt.

Aï, aï, quis unquam arbitraretur ſic denominatum meum nomen quadraturum meis malis? Nunc enim adeſt & bis αἰάζειν mihi, & ter. αἰάζειν id eſt lamẽtari. atq; hæc interjectio aï etiã Gallis noſtris eſt cõmunis in doloris ſignificatione. At ſi proferatur αι per ε, nulla ſignificatio doloris exprimetur tali ſono. Plutarchus veró in ſympoſiacis id etiam manifeſtius oſtendit, cum docet α, neque vocalibus aliis in eadẽ ſyllaba ſub-

eſſe,ſed quaſi ſuperba & faſtidioſa litera ſit,dominatū appetere. Itaque (ait) συμφωνοῦντι καὶ ἀκολουθοῦντι χρῆται, ſimul ſonante & conſequente utitur:ipſaque imprimis ſyllabam facit , ut in ἄυριον & αὐλεῖν,αἴας αἰδεῖσθαι Atqui cū pronuntiatur ε pro αι dominatus ille principis vocalis in magnam ſervitutem adducitur, cum nulla vis ejus remaneat.Conſimili barbariſmo Thucididis oraculum illud Athenienſibus redditum valde irridetur, ἥξει δωριακὸς καὶ λοιμὸς ἅμ᾽ αὐτῷ .nam ſi λοιμὸς proferatur ut λιμός, pro peſte fames intelligetur. Hæc exempla magna ſunt,quibus inter cætera Ioannes Checus regius in Anglia profeſſor veram iſtam germanamque literarum proſodiam popularibus ſuis propoſuit,eoq; beneficio ſtudioſos Græcæ Latinæque linguæ imperpetuum ſibi devinxit.Poſtrema diphthongus eu,in paucis vocibus latinis invenitur , ut heu, ſeu , ceu, neu:tota fere eſt græcarum vocū,ut Eudæmon, Euge.Au itaque & eu,ut Terentianus ait,habemus cum Græcis communiter. Sed barbare admodum pronuntiantur Græce,ut af & ef : præſertim cum ef,ceu vau communis græciæ litera nūquam fuerit , ſed digamma Æolicum.Quinta etiam diphthongus veteribus fuit . ει enim diphthōgus illis uſitatiſſima fuit,ut toto Varronis de lingua Latina opere perſpicitur,ubi pro i longa ει diphthōgus ſcripta eſt.Nigidius apud Gellium libri 13.cap.24.novam etiam hic regulam facit.Si hujus (inquit) amici vel hujus magni ſcribas,unum i facito extremum:ſin vero hi

magnei,

magnei,hi amicei casu multitudinis recto, tum ante i scribendum erit e. Atque idipsum facies in similibus.Item si hujus terrai scribas,i litera sit extrema, si huic terræ, per e scribendum est. Item,Mi, qui scribit in casu interrogandi, velut cum dicimus mi, studiosus per i unum scribat, nec per e:at cum mei,tum per e & i scribendum est quia dandi casus est. Sed mihi valde probatur refutatio Quintiliani.Diutius duravit (ait) ut e i jungendis eadem ratione, qua Græci ει, uterentur,ea casibus numerisque discreta sunt, ut Lucilius præcipit,

Jam pueri venere, é postremum facito atque i,ut pueri plures fiant.

Ac deinceps idem:

Mendacei furique addes e,cum dare furi jusseris.

Quod quidem cum supervacuũ est, quia i tam longæ quam breuis naturam habet,tum incom modum aliquãdo.nam in iis quæ proximam ab ultima literam e habebunt & i longa terminabuntur,illam rationem sequentes,utemur é gemina:qualia sunt hæc aureei,argenteei,& similia,idque iis præcipue qui ad lectionẽ instituentur etiam impedimento erit,sicut in Græcis accidit adiectione i literæ:quam non solum dativis casibus in parte ultima ascribunt, sed quibusdam etiam interponunt,ut in ληιστῆι quia etymologia ex diuisione inter syllabas facta, desideret eam literam. Hic Quintiliani locus præter quæstionem admonebit græcas diphthongos ᾳ ῃ ῳ valde ridiculas esse.Hic enim ληιστῆι té-

pore Quintiliani ſcribebatur, quod nunc ληςῆ, & ſic credito ex αι & ωι factas eſſe ᾳ. & ῳ. ευ autem & ωυ factæ non eſſent, niſi literæ ejuſdem character geminatus eſſet in ε & υ, itẽ ο & ω. quia character idẽ antecederet, ſicut idem ſequitur. Sed enim ei diphthongus in latino ſermone Quintiliano non placet: & ſic ab eo antiquitas emendatur, &, meo quidem judicio rectè. Terentianus item diphthongos quatuor aſſerit, illam quintam rariorem facit:

Porro diphthongos latini quatuor fixas habent:
Quatuor ideo ſeparavi, quinta quod ſit rarior.

Sed Priſcianus ætate ſua non rariorem, ſed nullam prorſus fuiſſe oſtendit. I quoque (ait Priſcianus) apud antiquos poſt e ponebatur, & ει diphthongum faciebat, quam pro omni i longa ſcribebant more antiquo græcorũ. Deinde paulo poſt: Ei, diphthongo (ait) nunc non utimur, ſed loco ejus in græcis nominibus e vel i productas ponimus. & in priore ſequimur Æoles. Illi enim τῷ Δημοσθένη dicunt pro Δημοσθένει & ἦπον pro εἶπον, & nos plærumque cum ei apud græcos pura ſit penultima, in illis maxime fœmininis, quæ per adjectionẽ aſſumunt α apud Græcos, mutavimus ει in e productam, ut Δηιόπη, Δηιοπεία Deiopeia, καλλιόπη, καλλιοπεία Callopeia, nã in illis quæ in ia ſolum deſinunt apud Græcos, raro fit hoc. ut Argia, Alexandria, Nicomedia, Langia, Lampia. Statius in quarto:

——— *candenſque jugis Lampia nivoſis.*

Idem in eodem:

Hoc

Hoc quoque secreta nutrit Langia sub umbra.

Item in secundo:

— Tunc donis Argia nitet, vilesque sororis
Ornatus sacro praeculta supervenit auro.

Raro autem diximus propter Medeam, Plateam, Niceam. Nam quod Virgilius:

— qui tela Tiphoëa temnis,

e correptam protulit, poëticum est. illi enim solent ex ει diphthongo abjicere i. In latinis autem dictionibus difficile invenies ι longam ante vocalem positam, nisi genitivis in ius desinẽtibus, ut illius, solius, ullius: (quae tamen licet corripere in metro) & in verbo, fiam, fias, fiat: quod ipsum quoque contra aliorum ejusdem conjugationis fit regulam verborum. in masculinis quoque ει pura in e longã convertitur, ut Ἀχιλλεῖος Achilleus, Ἀλφεῖος Alpheus, σπονδεῖος Spondeus. non sine ratione tamen hoc fit, sed quia i pura penultima ante us vel a vel um per nominativos non invenitur producta in latinis dictionibus, nisi in dissyllabis & ipsis Graecis. Nam in Graecis saepe invenimus, ut Chius & Dia, & in uno trisyllabo, quod apud Statium legi, ut Lycius. Statius decimo Thebaidos:

Ad patrias si quando domos optataque Paean,
Templa Lycie dabis tot ditia dona, sacratis
Postibus, & totidem voti memor exige tauros.

In aliis verò, consonante l sequente pro ει diphthongo lõgam i ponimus, ut Νεῖλος Nilus. Ergo haec eruditè Priscianus de diphthongo ei. Hanc verò diphthongum nos Franci integre proferi-

mus,cum *pingere, fingere, peindre, feindre* dicimus: Sicut οι & υι cum *minus, punctum, ostium, puteum* dicimus, *moindre, poindre, hyis, pyis,* si recte scriberemus. ut pudor sit in eruditissima lingua barbarismos fieri, qui in vernacula intolerandi essent. Sed tamen diphthongũ hanc ει in nulla voce latina adhibendũ censeo, licet Varro & Nigidius nescio quid, sed incõstanter sibi ipsi voluerint, neque seculo suo, nedum posteritati persuaserint. Itaque Quintilianum, Terentianum, Priscianum sequemur, neque usquam diphthongũ talẽ vel proferemus, vel scribemus. Sed de Varrone iterũ postea ad hanc diphthongum in plurali imparisyllabæ primæ agetur, Atque in hac diphthongo ει sicut in illa οι, Græca prolatio hodie valde barbara est per i utramque pronũtiare: præsertim cum affectus omnium gentium & linguarum communes his diphthongis proferantur. Nam cum Dorus ille Terentianus metu territus exclamat hoi, hei, an illius vocem putamus fuisse hi hi? Quod si mentis sanæ nemo putauerit, cur quod natura fit, arte credimus fieri non posse? Sed hactenus de syllaba é vocalibus cõposita, sequitur mista é variis generibus: quæ binaria, ternaria, quaternaria, quinaria, senaria esse potest. Terentianus id diserté declaravit, versus ejus ita sunt:

Literas autem receptas sæpe ternas syllabæ,
Nec minus sæpe & quaternas, porro quinas parcius.

Et paulo post:

Nos monemur literarum syllabam sex posse dari,

Græca

Græca quom duplex duabus ſolvitur noſtratibus.
Dixerit ſi forte quidā ſcrobis,abunde quod foſſa eſt,
Stirps velut dixit diſertus Gracchus ulter Cajus:
Græcus hoc caſu nequibit ſyllabam talem dare,
Nec dabit per ſe ſeorſam,& reſiduam nominis,
Atque diphthongo coactam promet,& pluraliter:
Namque declinare græci ſæpe ſic αἰσχροὺς ſolent,
At prior ſi ſeparetur,ſex erunt ſuperſtites:
Ἀρκτικὸν nam cernis eſſe σῖγμα primum,& ultimum:
Alteram diphthongus auxit copulando literam:
Conſonans & uda complent ſyllabam ſenariam.

Priſcianus id brevius. Ab ſingulis (ait libro 2.) literis incipiens,non pluſquā ad ſex literas procedere ſyllaba poteſt in latino ſermone, ut a, ab,ars.Mars,ſtans,ſtirps.Et paulo poſt:Nō plures tamen quā tres conſonantes antecedere vocalē,nec rurſus niſi tres cōſequi poſſunt. Sed tamen hoc notandum eſt,quod ſi antecedant tres conſonantes, non poſſunt niſi duæ cōſequi vocalem, ut monſtrans:nec iterum ſi conſequātur tres,poſſunt antecedere niſi duæ, ut ſtirps.Prolixa autem admodum veteris Grammaticæ doctrina eſt de ſyllabis multarum conſonantium, quæ conſonæ poſſint inchoare ſyllabam, quæ claudere: quæ conjungendæ,quæ diſjungendæ. Hic Herodiani, Terētiani, Priſciani permagnū ſtudium video fuiſſe:qui in hoc Orthographiæ Grammaticæ doctrinam ſitam eſſe crediderūt. Nos hanc ſubtilitatem nequaquam arte tanta dignam,paucis & præceptis & exemplis terminavimus, unde cætera facilius intelligerentur.

Nam conjunctio consonarum in principio dictionis ante vocalem fallere nõ potest, quia necessario ad vocalem aggregatur: in fine post vocalem item fallere non potest, quia necessario vocalem sequitur. Præcipuum itaque studiũ hic esse debet in medio dictionis conjunctarũ consonarum duarũ, aut summúm trium, ut jam nos Priscianus admonuit. Prima conjunctio binaria est, trium semivocaliũ. S habet sex antecessiones: prima est ante semivocalem m, de qua sic Terentianus,

atque udæ quoque
Posse præponi secundæ, sic apud Grajos vides,
σμῆγμα si quãdo, aut σμάραγδον, σμήνιον vel nominãt.

Priscianus idem confirmat, S quoque sequente m ut S m, Smyrma, smaragdus: Nam vitium faciũt qui Z ante m scribunt. Nunquam enim duplex in capite syllabæ posita potest cũ alia jungi consonante, Lucanus quoque hoc ostendit in decimo:

Terga sedent crebro maculas distincta smaragdo.

Nam si esset z ante m, subtrahi in metro minime posset, nec staret versus. S enim in metro sæpe vim cõsonantis amittit. Sequitur antecessio reliqua ante mutas quinque t, c, g, b, p. De quatuor autem nempe t, c, b, p, Terentianus sic ait cum loquitur de s:

Ἀρκτικὸν Græci vocarunt, adseruntque exordiis:
Et probant mutis eandem pene cunctis præfici:
Quom σβέσιν, σθενός q̃ dicũt σκῆπτρον & quãdo σπάθας
Στέμμα dicunt, σφίγγας, atque σχήματα.

Sb tamen Græca cõjunctio eſt:treſque reliquæ Latinæ. quod idem ait:

Nos tribus mutis eandem poſſumus præponere,
Nulli cum ſic poßit ante ſemivocalis dari.
Scuta nãque, ſpatia dico, ſtamina, atque hoc genus.

Hic agnoſcis præpoſitionem quinariã in σβέσις, σμάραγδος, στέμμα, ſcutum, ſpatium. Priſcianus vero etiam de ſq, addidit. Semivocalis nulla præponitur mutis (ait) niſi s ſequente b, ut Aſbeſtus, aſbuſtes: c vel q, ut ſcutum, ſquallor: p ut ſpes, ſphæra: t ut ſtatus, ſthennius. Unam veró cõjunctionem mn negat Terentianus in latinæ vocis prima ſyllaba conſiſtere, cũ in græca tamen poſſit. ſic autem loquitur de m, quam vocat udam ſeu liquidam ſecundam, & n quam vocat tertiã:

Et ſecunda pene ſolis convenit vocalibus,
Seu loco prior locetur, ſeu jugetur alteri.
Mane quom dicis, vel umbra, mẽſis, ambo, & talia,
Tertiam udam ſibi videtur poſſe ſolam jungere,
Sic tamen non in priore, ſed ſequenti ſyllaba,
Omnis ut dicas, vel amnis: uda quæque quum ſequi
Alteram non poßit udam, dum ſit una ſyllaba.

& paulo poſt,

Hanc tamen græcus ſecundam tertiæ ſic præficit,
Syllaba prima latine quod nequire diximus:
Quando μνήμην atque μνᾶσθαι dictitatque μνεσθέα.

Ergo conjunctio mn primã ſyllabam græcæ vocis inchoat, latinæ ſecundam. & id exempla Priſciani Mneſtheus, amnis, confirmant. Hæc conjunctio nos valde barbaros cum voce, tum ſcriptura imprimis eſſe demonſtrat, qui in omnis,

amnis,& ſimilibus,m in priore, n in poſteriore ſyllaba pronuntiamus, ſed eò imprimis, quod ſcribendo m ſæpe tollimus; & antecedenti vocali apice ſuperpoſito cōprehendimus, ut ānis, ōnis:itaque inſcitia hæc é voce & ſcriptura tollatur, vel cōpendium ſcripturæ potius inveniatur pro mn. In his enim & ſimilibus compēdiis Palamedis & Simonidis ingeniũ elaborare debuit. Conjunctio fr ut in Afranius, facilis eſt. Conjunctio fl in principio ſimplicis frequentiſſima eſt, ut flavus, flatus: in medio, tametſi exemplum non ſuccurrit, deeſſe tamen non arbitror. Secunda conjunctio eſt antecedentium mutarum præter q omnium. T,d,c,g quaternariam anteceſſionem habent in Terentiano & Priſciano ante r, l, m, n. Sed ambo partitione ſua diſſectam hic orationem habent, quam ideo citare non potuimus. E conjunctionibus antecedentis d, præterita eſt á Terentiano una dl ut in Abodlas:& nomen hoc, quod montis quidā interpretantur, ſolum reperimus. talē autē conjunctionem Terentianus improbavit cum de l ita loquitur:

D *cum hac nunquam coibit.*

In conjunctione D falſum exemplum Priſcianus ſibi propoſuit, abdomen enim (quo utitur) á lacte abdito nominatum eſt: & ut in abdo, ab & do ſeparatæ ſyllabæ ſunt, ſic in abdomen. Lambda pro eo repoſuimus. E conjunctionibus ternariis Terentianus triplicē ita tradidit:

Et duas simul ligare sola consonas potest,
Scrinium struemve quando splendidumve dicimus:
Tres tamen nunquam coibunt (uda nisi tertia)
Semivocales.

Terentianus tres cōjunctiones hic tantum memorat str, scr, spr: reliquas á Prisciano sumpsimus. Tres autem (ait) consonantes non aliter possunt jungi in principio syllabæ, nisi sit prima s vel c vel p: secunda post s quidem, c vel t vel p: post c autem aut p principales, secunda t: tertia l vel r. sed l in solis illis quæ ab s incipiunt. ut Asclepiodotus, scriba, stlopus, splendidus, spretus. In græcis etiam φ secūda ponitur, quam nos per ph plerūque scribimus, σφραγὶς, victrix, sceptrum. Nam post pt vel ct simul junctas l non invenitur, ut ostendimus, ipsa soni natura prohibēte. Conjunctio etiam illa stl, quamvis à Terētiano prætermissa, tamen veteribus fuit. Quid stlocum, stlitesque? ait Quintilianus libro 1. Superest conjunctio finalis quæ minus habet quæstionis: itaque totidem exemplis á Prisciano in Grammaticam assumpta longiorem hic orationem non requirit. Conjunctiones igitur in Grāmatica recēsuimus quadraginta sex, nempe binarias unam & quadraginta: triginta quatuor in medio, sm, st, sc, sq, sb, sp, mn, fr, fl, tr, tl, tm, tn, dr, dl dm, dn, cs, cr, cl, cm, cn, ct, gr, gl, gm, gn, br, bl, bd, ps, pr, pl, pn: septē in fine rs, ls, ms, ns, nt, nc, bs. Nam duæ conjunctiones communes & solæ per Simonidem & Palamedem propositæ, sunt ch & ps: id est græce χ & . at terna-

rias propoſuimus tredecim: octo in medio, ſtr, ſtl, ſcr, ſcl, ſpr, ſpl, ctr, ptr, quinque in fine rcs, rbs, rps, lcs, ncs. Quamobrē cõjunctiones ſunt omnino quinquaginta ſex, in quibus materies erat illa Simonidi & Palamedi proprié propoſita, ut cõjunctarum conſonantiũ conjunctos vel etiã in unũ cõtractos characteres oſtēderent, ut in ψ. non auté in ξ, ubi cõfuſio eſt: multo etiam minus in ζ, ubi diviſio cõtraria vera eſt: minime veró in neſcio quibus abbreviationibus quibus præſertim græci libri hodie refertiſſimi ſunt. Eſt enim mera hæc barbaries á notariis & librariis lucri ſtudio ad velocius, non ad accuratius ſcribendũ inventa. Verũ has notas abbreviationũ & compendiorũ non Herodianus, non Varro, nõ Ariſtarchus aut Terentianus, nõ denique ullus veterũ, á quibus illas quadraginta novem conjunctiones didicimus: non denique veterũ ullus iſta abbreviationum cõpendia propoſuit. Palmam veró iſtam typographis eruditis imprimis propoſitam eſſe cupio, ut ſonorum in latina voce conjunctorum cõjunctos etiam characteres, vel unica etiam nota, ut ſunt græcis ξ & ψ, cõtractos & cõflatos exhibeant. Hanc enim laudem ſingularem judico, propter quam Simonidem quemlibet & Palamedem lõgiſſime ſuperaſſe videantur. nam de quadraginta & novem multiplicibus, duas tantum vel unicam potius protulerunt.

Sed de ſyllabæ materia in literis totaque forma in literarum compoſitione ſatis, unde præ-

cipua

cipua Orthographiæ præcepta jã tenemus magnô ſtudio á veteribus exquiſita: unaque tam bené loquendi quám bene ſcribẽdi ratio communis agnoſcitur, ſive proferas, ſive ſcribas. Recteque Ariſtoteles in libro de interpretatione: ἔστι μὲν τὰ ἐν τῇ φωνῇ, τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ. Eſt igitur vox mentis, ſcriptura vocis interpres: nec á mandati veritate debet aberrare, ut aliud mandetur, aliud explicetur. Scribendi igitur ratio, ait Quintilianus libri primi capite quinto, conjuncta cum loquendo eſt, cujus ars (ait idem lib. 1. capite 13.) non in hoc poſita eſt, ut noverimus quibus quæque ſyllaba literis conſtet (Nam id quidem infra Grammatici officium eſt) ſed totam, ut mea fert opinio, ſubtilitatem in dubiis habet. ut longis ſyllabis omnibus apponere apicem ineptiſſimum eſt, quia plurimæ natura ipſa verbi quod ſcribitur, patent: ſed interim neceſſarium, cum eadem litera alium atque alium intellectum, prout correpta vel producta eſt, facit. ut malus, utrum arborem ſignificet an hominem non bonum, apice diſtinguitur: palus aliud priore ſyllaba longa, aliud ſequenti ſignificat: & cum eadem litera nominativo caſu brevis, ablativo longa eſt, utrum ſequamur, plerũque hac nota monẽdi ſumus. Acute igitur illud & breviter á Quintiliano de tota Orthographia, quód cum ipſa loquendi ratione conjuncta ſit. Itaque una Ety-

mologiæ doctrina etiam proſodiæ & orthographiæ doctrina eſt : nec ulla omnino logicæ artis lege orthographia Grammaticæ pars effici poteſt. Proſodia literarum dicta primo loco eſt : orthographia eam ipſam ſequitur. ita proſodia ſyllabarum docetur : unde & orthographia ducitur. Itaque hunc ſanguinem ſpiritumque perpetuó Grammaticæ corpori fuſum videmus, poſteaque deinceps videbimus. Sed illud etiam Quintilianus de orthographia ibidem proponit, Verum (ait) orthographia quoque conſuetudini ſervit, ideoque ſæpe mutata eſt. Nam illa vetuſtiſſima tranſeo tempora, quibus & pauciores literæ nec ſimiles his noſtris earum formæ fuerunt, & vis quoque diverſa. Fortaſſe veró ſicut ſcribebant, ita loquebantur. Ac rurſus ibidem, Ego niſi quod conſuetudo obtinuerit, ſic ſcribendum quidque judico, quomodo ſonat. Hic enim uſus eſt literarum, ut cuſtodiant voces, & velut depoſitum reddant legentibus. Itaque id exprimere debent, quod dicturi ſumus. Hæc ingenioſe Quintilianus : unde concludo quod ſæpe jam concluſi, Proſodiã & orthographiam partes Grãmaticæ non eſſe, ſed eas eſſe fuſas per totam Grammaticam, ſicut adhuc intellectum eſt, & poſtea intelligetur. Syllabæ igitur proſodia ſequitur. de qua magnam video veterum & recentium Grammaticorum differentiam. Natura ſyllabarum (ait Probus Grammaticus) brevium

vium atque longarum in nominibus cæterisque orationis partibus per ordinem nulla artis ratione comprehendi, sed sola authoritate investigari potest. Itaque Grammaticus idem & feré veteres Grammatici omnes, generales longarum & brevium syllabarum leges tradidere, & speciales quasdam in nominum verborúmque incrementis: reliquam cujusque syllabæ & primæ & mediæ infinitam multitudinem cognoscendis poëtis ediscendam reliquerunt: ut etiam é poëticis numeris percepta prosodia ad sermonis prosodiam referretur. Atqui in hac multitudine tam infinita, opus reliqua Grammatica majus á Grammaticis recentioribus est cōsumptum. Itaque equidem libenter antiquitatem illam, ut logicis legibus illis antea propositis congruentem, complector: statuoque istam syllabarum infinitatem á Grammaticis recentioribus collectam non potiús in præceptis artis statuendam, quám de vocum singularum significatione & constructione collectū á Grammaticis lexicon: cúm tamen hoc non minus quám illud necessarium sit: & in illo lexico ut significatio, ita quævis quantitas apicibus suis comprehendi potest. Ego veró magnam ei gratiam publicé debitam existimabo, qui tantum literarum studiis compendium attulerit. Quare volumina hæc ne pueris pro regula artis offerantur, sed in doctoris intelligentia vel certé bibliotheca recondantur: ut

ex his tanquam thesauris promere liceat, quoties opus fuerit. In arte genera artis affinia speciesque statuantur. Quinetiam ut præceptor reliquarum Grammaticæ partiũ rationem á pueris exigit: sic, cúm una hora legem carminis é suis pedibus exposuerit, cujusque syllabæ & pedis inde legem potest exigere: ác deinde cúm á poëta ad oratorẽ pervenerit, prosodiæ caussam ex authoritate poëtarum repetere. Ergo tales prosodiæ leges instituamus. Syllabæ propria est affectio quantitas temporis, solique & omni & semper convenit. Syllaba igitur est brevis vel longa: Brevis est vnius temporis: & ejus modi generales quatuor sunt. De brevitate vocalis ante m, & quod, ne in versu quidem, olim elideretur, jam patuit ex Ennio,

Insignita fere tum millia militum octo.

& Lucretio,

Corporum augebit numerum, summãque sequetur.

ut inde breuitas syllabæ cognoscatur. m veró finali, quamcunque vocalem præcedẽtem corripi Nebrissensis author est. In brevitate autem o finalis, anomalia una est de o, quod o sit anceps, in quibusdam tantum longa. unde Grammatici quidam regulam generalem fecerant, quæ tantum exceptio hujus est. Longa duorum temporum est. Atqui singulæ vocales longæ, duo tempora possident, brevis unicum, cõsona dimidium unius. Sed hac de re Terentianum audiamus,

Nàmque

Namque si momenta quæ sint literarum examines,
Consonantem aut quas necesse est consonãtes effici.
Tempus unum jam tenemus esse correptis datum:
Bina productas habere, nec minus compertum est,
Tempus autem consonantes dividunt unum duæ,
Inde quæ duplex habetur, tempus integrum dabit.
Ergo correptæ jugatur una quando consonans,
Sive vocalis referri quæ potest in consonam,
Sesquplum tẽpus necesse est cadere istam syllabam,
Quæ duplex habere posset ab duabus consonis.
Ac per hoc producta per se quæ duorũ temporũ est,
Consonæ quom subjugatur vel relatæ in consonam,
Temporis parte atque duplo sit necesse est prædita.

Idem veró Priscianus & brevius & subtilius. Accidit veró (ait) syllabæ tempus unũ vel duo, vel etiã ut quibusdam placet unũ semis & duo semis & tria. unũ, si vocalis est brevis per se, ut amo, vel si eã una consonans simplex consequitur: unũ semis, in cõmunibus syllabis, de quibus multi docuerunt, ut lachrymæ. Longæ syllabæ genera duo sunt: alterum natura, alterũ positione. In longis natura vel positione (ait idem) duo sunt tempora, ut, dos, ars: duo & semis, quando post vocalem natura longam una sequitur consonans ut sol: tria, quando post vocalem natura longam, duæ cõsonantes sequuntur, vel una duplex, ut mons, rex. Tamen in metro necesse est unamquamque syllabam vel unius vel duorum accipi temporum. Longæ veró natura syllabæ quatuor generales modi sunt:

primus diphthongi, secundus vocalium finalium i & u, tertius cujuslibet vocalis ante finales n & c, quartus a, e, o ante finalem s. Multæ præterea longæ quidem natura sunt & primarum & mediarum, sed quarum nulla ars effici posse videatur: ac si quæ anomaliæ hic sint, speciales sunt & specialibus locis notabuntur. Quod autem u inter s, q, g, & aliam vocalem liquescat, præceptum est Prisciani. U autem (ait primo libro) quamvis contractum, eundem tamen sonum, hoc est y, habet inter q & e, vel i vel æ diphthongum positum: ut que, quis, quæ: necnon inter g & easdem vocales, cúm in una syllaba sic invenitur: ut pingue, sanguis, linguæ. Et rursus eodem libro, Est (ait) quando amittit u vim tam vocalis quam consonantis, ut cúm inter q & aliam vocalem ponitur, sicut jam commemoravimus, ut quisquam. Hoc idem plerumque patitur etiam inter g & aliquam vocalem, ut sanguis, lingua. S quoque antecedente u, & sequente a vel e, hoc idem sæpe fit, ut suadeo, suavis, suesco, suetus. Hæc Priscianus, quod quinta vocalis liquescat, & quod sonum sextæ vocalis habeat, quod antea quoque ad sonum quintæ vocalis appellavimus. Longa positione accipit unum tempus á vocali, reliquum á duabus consonis vel distinctis vel una duplici comprehēsis. duplices dictæ sunt X & Z: At J inter duas vocales, ut proposui, duplex est, si non consonis, certé

tempo-

tempore, quod Terentianus ita teſtatur:

J media quom locatur hinc & hinc vocalium,
Troja ſive Maja dicas, pejor, aut jejunium,
Nominum primas videmus eſſe vocales breves:
J tamen ſola ſequente, duplum habere temporis.
Ergo vel loco duarum conſonantum fungitur:
Vel gemella ſi locanda eſt, ut videtur pluribus,
Bis tibi vocalis eadem præbet uſum conſonæ,
Ante vocalem ſequendo cum priore ſyllaba:
Prædita & mox inſequenti, jure quo fit conſonans,
Hoc in his tantum invenimus nominum vocalibus.

Priſcianus idem etiam copioſé propoſuit: Et j quidem modo pro ſimplici, modo pro duplici accipitur conſonante: pro ſimplici; quando ab eo incipit ſyllaba in principio dictionis poſita, ſubſequente vocali in eadem ſyllaba, ut Juno, Jupiter: pro duplici autem, quando in medio dictionis ab eo incipit ſyllaba poſt vocalem ante ſe poſitam, ſubſequente quoque vocali in eadem ſyllaba, ut majus, pejus, ejus. in quo loco antiqui ſolebant geminare eandem j. literam & majjus, pejjus, ejjus ſcribere, quod non aliter pronuntiari poſſet, quám ſi cum ſuperiore ſyllaba prior j, cum ſequente altera proferretur, ut pej jus, ej jus, maj jus. & duo jj pro duabus conſonantibus accipiebant. Nam quamvis j ſit conſonans, in eadem ſyllaba geminata jungi non poſſet. Ergo non aliter quám tellus, mannus proferri debuit, unde Pompejji quoque genitivum per tria i antiqui ſcribebant,

quorum duo ſuperiora, loco conſonantium accipiebant, ut ſi dicas Pompejji: nam tribus iii conjunctis, qualis poſſet ſyllaba pronunciari? Nam poſtremum i, pro vocali eſt accipiendum. quod Cæſari doctiſſimo artis Grammaticæ placitũ fuiſſe á Victore quoque in arte Grammatica de ſyllabis comprobatur. Pro ſimplici quoque in media dictione invenitur, ſed in compoſitis, ut injuria, adjungo, ejectus, rejice. Virgil. in Bucolicis,

Tityre paſcentes á flumine rejice capellas.

Proceleuſmaticum poſuit pro dactylo. Quintilianus etiam de geminata j conſona idem tradidit. Sciat etiam (ait 1. libr.) Ciceroni placuiſſe, ajjo, Majjaque, geminata j, ſcribere. Videtur autem in Cajus prima ideo produci, quia j media ſit duplex, & ex diſſyllabo, licentia poëtica, fieri diviſio in triſyllabum. Is igitur veterum de j geminata uſus fuit. poſtea veró figura geminari deſiit: geminatio tamen temporis eſt retenta. Ut autem antea in ſyllaba brevi exceptio fuit de o finali: ſic in ſyllaba longa poſitione exceptio eſt de liquidis r & l. ubi item Grammatici ex ſpeciali anomalia analogiá generalem fecerant. Poëtæ aliquando etiam m & n liquidas efficiunt, ut Priſcianus docet: ſed in m Græco tantum exemplo utitur. ſic autem hac de re loquitur, Sunt ſimiliter in conſonantibus ancipites vel liquidæ, ut r & l, quæ modó longam, modó brevem poſt mutas poſitæ in

eadem syllaba faciunt syllabam. His quidem addunt non irrationabiliter m & n, quia ipsæ quoque communes faciũt syllabas, post mutas positæ, quod diversorum confirmatur authoritate tam Græcorum quàm Latinorum. Ovidius in decimo Metamorphoseos:

— Piscosamque Guidon, gravidamque Amathunta
metallis.

Euripidis in Phœnissis:

Ἰσότης ἔταξε ἀριθμὸν διώρισεν,

In eisdem:

Ἀπωλόμεσθα δύω κακῶ σπένδεις τέκνον.

Apud Græcos invenitur tamen m ante n posita, nec producens ante se vocalem more mutarũ. Callimachus:

Τῶς μοι ὁ Μνησάρχειος ἔφη ξένος ὤλεσεν αἰνῶς.

Alii Grammatici exempla proferunt Latina ex Horatio de m & n:

Movit Ajacem Telamone natum
Forma captivæ dominum Tecmessæ.

Item:

Donatura cygni, si lubeat sonum.

Exempla hæc rariora sunt, unde lex effici catholica non possit, & potius notanda quàm imitanda. S etiam veteribus liquida fuit, ut patet ex illo Ennii versu, quem Varro 6. de lingua latina citavit:

Subulo finitimas propter astabat aquas.

Quare de quinque liquidis, tres olim s, m, n, liquorem suum tenuerunt: postea r & l tantum

in hoc numero remanſerunt. In quibus tamen providendum eſt, ut ambæ conſonantes ſint ejuſdem ſyllabæ, ſecus enim liquidæ non eſſent, ut in obruo, ablego. Sed quæ de ſyllaba longa & brevi diſſeruntur, ea feré ſunt intelligentiæ & mentis, non prolationis & linguæ. A Romanis enim quantitas cujuſvis ſyllabæ proferebatur. Varro de lingua cũ docet pluit & luit præſenti & præterito differre. In præteritis (ait) u dicimus longum, plūit, lūit: in præſenti breve, lŭit, plŭit. Ideoque in venditionis lege fundi ruta cæſa ita dicimus, ut u producamus. Hæc Varro. At iſtam differẽtiam vox noſtra nullam facit. Quin Grammatici pluit & luit præterita, quia vocalis eſt ante vocalem, prima corripiãt: in quo tamen errare eos, non Varronem falſum ſcripſiſſe indico. Nero (ait Suetonius) Claudium morari inter homines deſiiſſe, producta prima ſyllaba jocabatur. at ut nunc pronuntiamus, nihil iſte jocus percipitur: cúm morari á moror, & morari ἀπὸ τοῦ μωραίνειν deliré & fatųé agendo, ſimili modo proferamus. Hiſtrio (ait in paradoxis Cicero) ſi paulo ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronunciatus eſt, ſyllaba brevior aut longior, exibilatur & exploditur. Itaque rudis olim & imperita plebs longas & breves ſentiebat & ſonabat, quas nemo, vel eruditiſſimus, hodie ſentit aut enuntiat.

FINIS.

